

Handelshögskolan
VID GÖTEBORGS UNIVERSITET

Juridiska institutionen

Susanna Rupertsson

Anonyma vittnen vs. partinsyn

- en analys av en intressekollision

Examensuppsats

30 poäng

Handledare: Karol Nowak – Processrätt

Höstterminen 2008

Innehållsförteckning

Sammanfattning	6
Förkortningar.....	7
1. Inledning.....	8
1.1. Allmänt om ämnet	8
1.2. Syfte.....	9
1.3. Avgränsningar	9
1.4. Frågeställningar	10
1.5. Metod.....	10
2. Vittnesplikten	11
2.1 Inledning	11
2.2. Vem är vittne?	11
2.3. Vem undantas från vittnesplikten?	12
3. Tvångsmedel för att få till stånd ett vittnesmål	13
3.1. Inledning.....	13
3.2. Tvångsmedlen.....	13
4. Brott mot vittnen	14
4.1. Inledning.....	14
4.2. Övergrepp i rättssak.....	14
4.2.1. Bestämmelsen	14
4.2.2. Straffskalans förändring genom åren	15
5. Partinsynen	17
5.1. Inledning.....	17
5.2. Allmänt om partinsynen	17
5.3. Hur mycket får den misstänkte ta del av?.....	18
5.3.1. Spaning	18
5.3.2. Förundersökning	19

5.3.3. Den misstänktes insyn i kollision med sekretessbestämmelser	19
5.3.4. Häktning.....	20
5.3.5. Slutdelgivning	20
5.3.6. Åtal.....	21
6. Vilka uppgifter får således den misstänkte ta del av?	22
6.1. Inledning.....	22
6.2. Rättsutvecklingen av definitionen ”identitet”.....	22
6.3 Hur skyddas ett vittnes övriga personuppgifter från den misstänkte?	24
6.4. Gäller rätten till identitetsinsyn enligt 23:18§ RB även icke åberopad bevisning?.....	25
7. Kan vittnets identitetsuppgifter sekretesstämplas för allmänheten sedan åtal väckts?	26
7.1. Inledning.....	26
7.2. Gällande bestämmelser.....	26
8. Vittneskydd.....	27
8.1. Inledning.....	27
8.2. Vad finns det för skydd för vittnen under en pågående rättegång?	27
8.3. Spärrmarkering	28
8.4. Kvarskrivning	29
8.5. Namnbyte och fingerade personuppgifter	29
8.6. Besöksförbud	30
8.7. Fysiska skydd för vittnen.....	31
8.7.1. Livvaktsskydd och larpaket	31
8.7.2. Särskilt personsäkerhetsarbete	31
9. Kvalificerad skyddsidentitet.....	35
9.1 Inledning.....	35
9.2. Bestämmelserna.....	35
9.3. Anledningarna till införandet av denna lag enligt propositionen	36
9.4. Eventuella nackdelar med införandet av kvalificerade skyddsidentiteter	37

9.5. Används de kvalificerade skyddsidentitetsuppgifterna även i en domstolsprocess?	39
9.6. Skyddsidentiteter i det internationella polissamarbetet	41
10. Norsk rätt.....	41
10.1. Inledning.....	41
10.2. Straffprocessloven	42
11. Europakonventionens ställning till anonyma vittnen	43
11.1. Inledning.....	43
11.2. Generell information.....	44
11.3. Kostovski mot Nederländerna	45
11.4. Windisch mot Österrike.....	45
11.5. Lüdi mot Schweiz.....	45
11.6. Doorson mot Nederländerna.....	45
11.7. Van Mechelen m.fl. mot Nederländerna	46
11.8. Visser mot Nederländerna	47
11.9. Kok mot Nederländerna.....	47
11.10. Slutsatser av Europadomstolens praxis	47
12. Reform - En modernare rättegång.....	48
12.1. Inledning.....	48
12.2. Ljud- och bildupptagning	48
12.3. Rätt till insyn vad gäller ljud- och bildupptagningarna	49
12.4. Eventuella konsekvenser av denna reform utifrån ett vittnesperspektiv	51
12.5. Testperiod	52
13. Summering av argument	54
13.1. Inledning.....	54
13.2. Argument <i>för</i> anonyma vittnen.....	55
13.3. Argument <i>mot</i> anonyma vittnen	56
14. Analys.....	57

Susanna Rupertsson
Anonyma vittnen vs. partinsyn – en analys av en intressekollision

14.1. Inledning	57
14.2. Vittneskydden i den svenska rättsordningen.....	58
14.3. Anonyma vittnen enligt norsk rätt och enligt Europadomstolens praxis.....	60
14.4. Eventuella riktlinjer för Sverige	60
Litteratur – och källförteckning.....	62

Sammanfattning

I Sverige finns det en generell vittnesplikt. Den som är vittne när ett brott begås är skyldig att vittna om händelsen inför en domstol. Tyvärr hotas idag vittnen i allt högre utsträckning än tidigare, vilket många gånger leder till att de inte vågar vittna eller rent av ”glömmer bort” vad de sett. De som hotar vittnen har förstått att de systematiskt kan skrämman vittnen och på så sätt eliminera dem från rättsprocessen. Idag finns det många sätt att skydda vittnen på, allt ifrån namnbyte till ett särskilt personsäkerhetsprogram som även används internationellt mellan de europeiska länderna. Tyvärr är dessa skydd inte alltid tillräckliga för att förmå vittnen att vittna och problematiken kvarstår därför.

Samtidigt måste lagstiftaren ha i åtanke den princip som vår rättsordning bland annat bygger på, vilket är principen om en rättvis rättegång. Om den tilltalade inte får möjlighet att veta vem det är som påstår något genom sitt vittnesmål kan dennes rätt att försvara sig urholkas och då ställs vi under ett stort rättssäkerhetshot.

Tidigare var all anonymitet i våra domstolar förbjudet. Idag tillåter vi dock att poliser, som arbetar under täckmantel, får använda sig av kvalificerade skyddsidentiteter. De kan till och med använda denna identitet i en domstolsprocess om de kallas som vittnen.

I Norge tillåts det sedan år 2001 anonyma vittnen. Även Europadomstolen har godkänt anonyma vittnen i sin praxis. Tydliga tendenser visar att Sverige och andra länder i världen börjar acceptera mer och mer anonymitet i domstolarna.

Syftet med arbetet är därför att belysa vardera intresse rent generellt. Å ena sidan vikten av att den tilltalade får del av allt processmaterial och däribland information om vittnens identitet för att kunna försvara sig. Å andra sidan behöver vi finna hållbara vittnesskydd och som det ser ut idag hotas fortfarande vittnen till den grad att anonymitet är den enda lösningen. Vardera intresse väger tungt och förhoppningsvis upplyser arbetet vilket intresse som väger tyngst.

Förkortningar

Brb	Brottsbalken
BRÅ	Brottsförebygganderådet
Ds	Departementsserien
EMR	En modernare rättegång
NTU	Nationella trygghetsundersökningen
Prop.	Proposition
RB	Rättegångsbalken
RÅ	Riksåklagaren
SekrL	Sekretesslagen
SOU	Statens offentliga utredningar
TF	Tryckfrihetsförordningen

1. Inledning

1.1. Allmänt om ämnet

Anonyma vittnen är ett hett diskussionsämne i Sverige men också på många andra håll i världen. Ett demokratiskt land strävar efter rättssäkra processer där en misstänkt eller tilltalad blir behandlad på ett rättssäkert och tillförlitligt sätt. Europakonventionen stipulerar ett flertal minimirättigheter som varje medlemsstat måste följa. Konventionsstaternas efterlevnad övervakas av den permanenta domstolen, Europadomstolen. Genom att ha undertecknat och ratificerat ett internationellt avtal blir Sverige, som ratificerande stat, folkrättsligt bunden i förhållande till andra stater. Några av rättigheterna som Europakonventionen fastställer är rätten för den tilltalade att ta del av allt processmaterial, rätten för den tilltalade att veta vem som vittnar mot honom samt rätten för den tilltalade att kunna förbereda sitt försvar. Detta är självklara rättigheter som varje demokratiskt land måste tillhandahålla och följa strikt.

Idag är situationen i samhället, vad gäller förföljelser och hotelser av vittnen, betydligt allvarigare än förr. Vittnen hotas i allt större utsträckning och allt fler drar sig från att ställa upp i rättsliga processer. Det är tillräckligt med att titta på statistiken för brottet övergrepp i rättsak, se vidare om detta, som har eskalerat de senaste tio åren. Vittnen som medverkar vid grova brottsmålsprocesser hotas till den grad att de inte vågar ställa upp och ljuga till och med i rättsalen, vilket många gånger leder till en icke fällande dom för den tilltalade. För de brotliga motorcykelgängen och för de grova narkotikabrottslingarna till exempel, är detta en indikation på ett lyckosamt sätt att undkomma en fällande dom. Vilka signaler ger det då till de svenska medborgarna? Vilket förtroende skapar rättsväsendet genom att inte kunna skydda de vittnen som vågar ställa upp?

Samhället utvecklas kontinuerligt och så även rättsreglerna. Rättsreglerna evalueras och görs om i och med att tiderna förändras. I Sverige har det ur ett rättssäkerhetsperspektiv alltid varit förbjudet med anonymitet i våra rättsalar. Idag tillåter vi, trots vår restriktiva historia vad gäller anonymitet, anonyma poliser. Hur kommer det sig att poliser får vara anonyma i våra rättsalar, då det för tio år sedan var helt otänkbart? Hur kommer det sig att det polisiära arbetet plötsligt väger tyngre än den tilltalades rätt till insyn enligt principen om partinsyn?

I Sverige finns det flertal sätt att skydda vittnen som vittnar, allt ifrån spärrmarkeringar till ett särskilt personsäkerhetsprogram. Räcker inte de vittnesskydd som redan existerar i Sverige?

Har vi kommit till den tidpunkten där rättsapparaten och samhället plötsligt inte fungerar utan kräver en förändring, en förändring där vi tillåter anonyma vittnen?

1.2. Syfte

Jag har sedan min första föreläsning på Handelshögskolan i Göteborg önskat utveckla en framställning om anonyma vittnen. Det har tidigare skrivits om anonyma vittnen i en del examensarbeten, men jag har inte funnit någon framställning som belyser den kollision av intressen som anonyma vittnen bidrar till – kollisionen med partinsynen.

Syftet med min framställning är inte att finna någon lösning på problematiken även om jag naturligtvis inte är främmande för detta. Jag strävar istället efter att belysa varje del av denna intressekollision för sig, inom ramen för Europakonventionen. Det kommer först att beskrivas för läsaren de skydd som finns för vittnen idag. Vidare kommer läsaren att förstå vikten av principen om partinsynen och vikten av offentlighetsprincipen och hur dessa utgör mycket starka hörnstenar i vårt samhälle där rättssäkerhet är något som väger mycket tungt. Jag avser att belysa hur rättsreglerna ändrats de senaste åren vad gäller anonymitet, så som till exempel rätten för poliser att vara anonyma i vissa situationer, reformen en modernare rättegång samt det personsäkerhetsarbete som genomsyrar inte bara Sverige utan också stora delar av världen. Sist men inte minst är syftet med min framställning att läsaren skall förstå den svåra avvägning som måste göras om vi tillåter anonyma vittnen och vad som eventuellt bidrar till att vi tillåter detta. Förhoppningsvis kommer läsaren att förstå den problematik som anonymitet i våra rättsalar bidrar till men också behovet av det.

I en rapport av chefsåklagaren Gunnar Adell, Säkerhet och skydd för bevispersoner, Metodfrågor 1995:2 s 36 har jag hämtat detta citat som jag tycker beskriver kärnan i mitt arbete: ”Konflikten mellan å ena sidan samhällets krav på att effektivt kunna bekämpa brott och bevispersonernas krav och rätt till skydd för sin medverkan i denna verksamhet och å andra sidan intresset för den tilltalade att få ta del av allt material i en utredning mot honom, liksom allmänhetens intresse av insyn enligt offentlighetsprincipen.”

1.3. Avgränsningar

Jag kommer i denna framställning att enbart behandla vittnen i brottmålsprocesser så som de beskrivs i början av arbetet och kommer därför att avgränsa mig från målsägandens och vittnesexperters rättigheter. Skydden för vittnen i Sverige är många, varför jag av utrymmesskäl enbart kommer att behandla dem kort och deskriptivt. Utländsk rätt vad gäller

vittnesskydd kommer inte att redovisas i framställningen. Jag kommer enbart behandla Europadomstolens praxis och presentera en mer översiktlig del av norsk rätt vad gäller anonyma vittnen. Eftersom Norge, som skandinaviskt land, tillåter anonyma vittnen har jag valt att använda mig av deras lagstiftning som komparationshjälp, vilket även kommer att behandlas i den analytiska delen av arbetet.

1.4. Frågeställningar

Jag har följande frågeställningar i min framställning:

- Vilka skyddsmekanismer finns det för vittnen i Sverige idag?
- Är dessa skyddsmekanismer tillräckliga eller krävs det ytterligare skydd?
- På vilket sätt skadas principen om partinsyn och offentlighetsprincipen om vi inför anonyma vittnen?
- Vilka intressen väger tyngst, rättsäkerhet och offentlighet eller rätten för vittnen att få skydd och samhällets behov av vittnen för att bekämpa brott?
- Om en lösning finns, hur skulle det utformas om vi inför anonyma vittnen i den svenska rättsordningen?

1.5. Metod

Jag har använt mig av en traditionell metod för juridiskt uppsatsskrivande. Jag har först och främst använt mig av författningar, propositioner, lagkommentarer, praxis och doktrin. Vidare har jag använt mig av myndighetspublikationer från till exempel Brottsförebyggande rådet (BRÅ), statistik samt debattartiklar.

Jag avvisade inte helt möjligheten att intervjua personer som skulle kunna influera mitt arbete med viktig information. Jag fann dock mycket material i ovan beskrivna källor, varför endast en kort intervju gjordes.

Övervägande delar av arbetet är deskriptivt. Detta har varit oundvikligt, då läsaren bör disponera över en viss kunskap vad gäller ovan beskrivna intressen, för att sedan kunna ta del och förstå den problematiska avvägning som avslutar framställningen.

Jag har avsiktligt valt bort att låta de deskriptiva delarna i arbetet färgas av mina egna åsikter. Det analytiska momentet avslutar istället framställningen.

2. Vittnesplikten

2.1 Inledning

Nedan följer en presentation av vittnesplikten i Sverige. Jag har valt att presentera detta först eftersom substansen i arbetet baseras på att det *finns* en vittnesplikt. Om var och en som är vittne till ett brott fick välja själv om de ska vittna, skulle ämnet ”anonyma vittnen” kanske aldrig diskuteras så mycket som det görs idag. Det är av stor vikt att läsaren förstår vittnesplikten för att kunna tillgodogöra sig resterande delar av uppsatsen.

2.2. Vem är vittne?

Det finns en allmän, medborgerlig skyldighet att vittna i Sverige.¹ Definitionen av ”vittne” varierar en aning. Europakonventionen tillämpar en bred definition och menar att man måste ta hänsyn till den processuella ställning som personen har och inte hur en person rubriceras i domstolen. Vittnet har därför en autonom innebörd.² Detta innebär att man vid tolkning av artikel 6 i Europakonventionen måste ge begreppet vittne en vidare innebörd än vad man ger enligt svensk rätt.³ Med vittne enligt konventionen avses alltså alla personer som lämnar en utsaga som kan utgöra bevisning mot den tilltalade. Detta inkluderar både målsägande eller medtilltalad.

Rättegångsbalken (RB), har en snävare definition. Begreppet vittne reserveras för sådana personer som har gjort en iakttagelse. Man skiljer därmed mellan vittne och målsägande, men även sakkunniga och medtilltalad åtskiljs från övriga vittnen. Man kan dela in vittnen i två kategorier, vittnen i formell svensk bemärkelse, det vill säga en person som avger vittnesed och vittnen i materiellt hänseende, det vill säga en person vars utsaga under huvudförhandlingen är av betydelse som bevis.⁴ Enligt lagtexten, RB 36:1§, är var och en som inte är part i målet därför skyldig att, på begäran av domstolen eller av en part, vittna om vad han eller hon har iakttagit.⁵ Förenklat kan man därför säga att alla, som inte är part i målet, som själva inte är misstänkta och som lämnar upplysningar, är vittnen.

¹ Justitiedepartementet, Ds 1995:1, *Vittnen och målsägande i domstol*, s 3, Karnov kommentar till 36:1§ RB (not 1318).

² Bring T, Diesen C, *Förundersökning*, s 83.

³ *Ibid* not 2, s 84.

⁴ *Ibid* not 2, s 84.

⁵ *Ibid* not 1, s 13.

2.3. Vem undantas från vittnesplikten?

Det föreligger, som beskrivits ovan, en absolut skyldighet att vittna. Det finns emellertid vissa undantag från denna vittnesplikt, vilket medför en inskränkning i principen om den fria bevisföringen.⁶ I brottmål får varken part, det vill säga tilltalad eller målsägande som för talan, eller målsägande som inte för talan, höras som vittne eller höras under sanningsförsäkran.⁷ Den person som medverkat vid en brottslig gärning och åtalats eller är skäligen misstänkt och har underrättats om misstanken, får heller inte vittna om den gärning förhöret gäller eller för någon annan gärning som har omedelbart samband med den gärningen, enligt RB 36:1§. Även den som är i släktskap⁸ med part är inte skyldig att avlägga vittnesmål. För en anhörig skulle det innebära en konflikt mellan att tala sanning och den inre viljan att hjälpa en anhörig om han eller hon tvingades att vittna.⁹

Vissa personer får inte, enligt RB 36:5§, höras som vittne till följd av Sekretesslagens (SekrL) och Socialtjänstlagens bestämmelser om inte myndigheten, där informationen inhämtats, givit sitt tillstånd till uppgiften. Intresset av sekretess går då före utredningsintresset. Sekretessen kan dock, som ovan beskrivits, efterges av den myndighet eller av den för vars förmån den gäller.¹⁰ Om en person under förhöret vägrar svara på en fråga på grund av sin tystnadsplikt, bör han inte vidare utfrågas härom.¹¹

Rätten skall med hänsyn till omständigheterna också pröva om den som är under femton år eller lider av psykisk störning får åberopas som vittne, enligt RB 36:4§. Vidare är den, som skulle avslöja att han själv eller någon honom närstående gjort sig skyldig till brott, inte skyldig yttra sig angående dessa omständigheter. Ett vittne får även vägra att yttra sig om yrkeshemligheter om det inte finns en synnerlig anledning att vittnet hörs om dessa, enligt RB 36:§.

⁶ Bring T, Diesen C, *Förundersökning*, s 85.

⁷ Karnov kommentar till 36:1§ RB (not 1318).

⁸ Den som med part är eller varit gift eller är i rätt upp- eller nedstigande släktskap eller svågerlag eller är syskon eller är i det svågerlag, att den ene är eller varit gift med den andres syskon, eller som på liknande sätt är parten närstående.

⁹ Ibid not 6, s 85.

¹⁰ Ibid not 6, s 85.

¹¹ Ibid not 6, s 304.

Dessutom är en utländsk medborgare, som inte vistas här i landet, inte skyldig att infinna sig här för att vittna. Dock finns det undantag för nordiska medborgare.¹² Dessa är under vissa förutsättningar skyldiga att infinna sig vid den domstol där målet handläggs.¹³

3. Tvångsmedel för att få till stånd ett vittnesmål

3.1. Inledning

Vittnesplikten har ovan presenterats. Nedan följer vilka tvångsmedel rätten kan ta till för att få till stånd ett vittnesmål då en person vägrar att vittna. Rätten att få ta hjälp av tvångsmedel baseras med andra ord på den ovan beskrivna vittnesplikten.

3.2. Tvångsmedlen

Vittnesplikten är sanktionerad och i RB finns det bestämmelser som gör det möjligt att få till stånd ett vittnesmål med hjälp av tvångsmedel. Dessa tvångsmedel är *vite*, *hämtning* och *häktning*.¹⁴ Den som skall höras som vittne kallas vid vite att infinna sig vid förhandling inför rätten, enligt RB 36:7§. Om vittnet inte kommer till förhandlingen kan rätten, enligt RB 36:20§ förelägga nytt vite, om målet sätts ut till en senare dag, eller förordna att vittnet skall hämtas antingen omedelbart eller till den nya förhandlingen. Vägrar vittnet i sin tur att avlägga ed, avge vittnesmål, besvara en fråga eller iaktta ett föreläggande om att uppliva sina kunskaper om det förhöret gäller, utan giltiga skäl, kan rätten förelägga vittnet att vid vite fullgöra sina skyldigheter. Lyder inte vittnet detta föreläggande kan denne häktas, enligt RB 36:21§. Delade meningar om bestämmelsen råder. Å ena sidan anses den vara fakultativ och att proportionalitetsprincipen råder, men å andra sidan anses den vara obligatorisk för rätten att tillämpa.¹⁵ Frihetsberövandet får maximalt fortgå i tre månader och vittnet skall senast var fjortonde dag inställas inför rätten, RB 36:21§. Om vittnet gör sig skyldig till sådan försummelse kan denne bli skyldig att ersätta de rättegångskostnader som försummelsen vållat, RB 36:23§.

Under förundersökningen har inte förundersökningsledaren några tvångsmedel till sitt förfogande för att framtvunga uppgifter från ett vittne. Den som är skyldig att vittna kan dock, om åtal längre fram väcks, höras under ed vid domstol redan under förundersökningen om det finns någon som är skäligen misstänkt och vittnet vägrar uttala sig om omständigheter som är

¹² Karnov kommentar till 36:1§ RB (not 1318), Lagen (1974:752) om nordisk vittnesplikt m.m.

¹³ Justitiedepartementet, Ds 1995:1, *Vittnen och målsägande i domstol*, s 16.

¹⁴ Ibid not 13, s 13.

¹⁵ Karnov kommentar till 36:21§ RB (not 1362).

av vikt för utredningen eller om det annars är av synnerlig vikt för utredningen att vederbörande hörs redan under förundersökningen, enligt RB 23:13§.¹⁶ Tre krav finns således för att denna bestämmelse skall kunna tillämpas; den som skall höras skall vara skyldig enligt lag att vittna för de fall åtal väcks, vilket utesluter till exempel närstående, förundersökningen skall ha fortgått till den grad att någon är skäligen misstänkt för brottet¹⁷ samt att särskilda skäl¹⁸ skall föreligga. Förhör under förundersökningen sker dock endast i undantagsfall.¹⁹

Vitesföreläggande och häkte gäller inte vittnen under femton år eller den som lider av psykisk störning. Ett sådant vittne får dock hämtas till rätten. Slutligen får inga tvångsmedel användas när orsaken till vittnesförhöret förfaller mot ett vittne, RB 36:22§.

4. Brott mot vittnen

4.1. Inledning

Ovan har det konstaterats att personer som bevitnar ett brott är skyldiga att vittna och att hjälpmedel i form av tvångsmedel kan användas för att få till stånd ett vittnesmål. Denna vittnesplikt gör att vittnen befinner sig i en mycket utsatt position och det är även denna utsatthet som gör att ämnet ”anonyma vittnen” är såpass diskuterat idag. Utsattheten visas genom de brott vittnen utsätts för och speciellt brottet; övergrepp i rättssak. Nedan kommer en presentation av detta brott att göras samt den förändring som skett i straffskalan. Förändringen har resulterat i en höjning av straffskalan vilket indikerar att vittnen är allt mer utsatta idag än tidigare.

4.2. Övergrepp i rättssak

4.2.1. Bestämmelsen

En person som med våld eller med hot om våld angriper någon för att denne har gjort en anmälan, fört talan, avlagt vittnesmål eller annars vid förhör avgett utsaga hos domstol eller annan myndighet kan enligt Brottsbalken (BrB) dömas för *övergrepp i rättssak*. Samma sak gäller om man med någon annan gärning, som medför lidande, skada eller olägenhet eller

¹⁶ Förundersökningskungörelsen (1947:948) 9§.

¹⁷ Bring T, Diesen C, *Förundersökning*, s 317; ”Har den misstänkte inte tidigare underrättats om misstanken enligt 23:13§ RB skall detta enligt Förundersökningskungörelsen (1947:948) 9§ 3st göras senast när framställning om vittnesförhöret görs”.

¹⁸ Karnov kommentar till 23:13§ RB (not 731, 733; Förhör vid domstol skall inte påkallas om tillräcklig utredning i åtalsfrågan kan vinnas på annat sätt. Skäl för vittnesförhör kan vara att någon varit ”ostadig i sina uppgifter” eller lämnat uppenbart felaktiga eller ofullständiga uppgifter).

¹⁹ Bring T, Diesen C, *Förundersökning*, s 317 (not 122).

med hot om en sådan gärning angriper någon för att denne avlagt vittnesmål eller annars avgett utsaga vid förhör hos en myndighet eller för att hindra honom från att avge en sådan utsaga, enligt Brb 17:10§. För straffansvar krävs det ett *syfte* att förhindra uppgiftslämnandet eller att hämnas för att detta har skett.²⁰

Vittnesmål och partsutsagor, vare sig de avges under sanningsförsäkran eller vid något annat förhör är de som avses med förhørsutsagor enligt bestämmelsen. Utsagor som någon avger i annan egenskap än som vittne hos en offentlig myndighet för att åstadkomma en utredning, betraktas också som en utsaga. Alla förhörspersoner åtnjuter därmed skydd mot varje gärning som medför lidande, skada eller olägenhet eller hot därom. Den del av skyddet som är mer inskränkt, som förutsätter att övergreppet innefattar våld eller hot om våld, tillkommer förutom förhörspersonerna andra som hos domstol eller annan myndighet för talan för sig själva eller någon annan, det vill säga *parter* som inte är förhörspersoner samt *ombud*. En person som anhängiggör en sak genom till exempel en anmälan till domstol, polis eller annan myndighet, en så kallad *anmälare* åtnjuter även han detta inskränkta skydd. Även blivande parter, ombud och anmälare inräknas.²¹

4.2.2. Straffskalans förändring genom åren

*År 2007, där övergrepp i rättssak var huvudbrott, blev 411 personer lagförda för brottet övergrepp i rättssak, varav 407 stycken blev dömda. Tittar man på statistiken tio år tillbaka är antalet betydligt färre. Antal lagförda år 1997 var 70 stycken, varav 61 blev dömda.*²²

Straffskalorna för brottet ändrades den 1 juli 1993. Straffskalan blev då för normalgraden av brottet böter eller fängelse i högst ett år och för grovt brott fängelse i lägst sex månader och högst fyra år. Syftet var då bland annat att vid gradindelade brott minska överlappningen av straffskalor. Avsikten var dock inte att generellt ange en förändring av brottets straffvärde, varför någon egentlig straffvärdesöversyn inte gjordes.²³

Trots ändringen 1993, finner man i 1996 års proposition - Ändring i brottsbalken, skärpning av straff för övergrepp i rättssak - att starka skäl talar för att det straffrättsliga skyddet för vittnen och andra förhörspersoner måste ytterligare förstärkas.²⁴ Det nämns att klimatet i och omkring rättegångar om särskilt allvarlig brottslighet har hårdnat. Villigheten att vittna har minskat och antalet fall av hot och trakasserier riktade mot vittnen har ökat. Utvecklingen har

²⁰ Karnov kommentar till 17:10§ Brb (not 833).

²¹ Prop. 2001/02:59 s 44.

²² www.bra.se.

²³ Prop. 1992/93:141 s 47, Prop. 1996/97:135 s 7.

²⁴ Prop. 1996/97:135 s 9.

lett till att blivande vittnen och andra inblandade i ökad utsträckning känner stor rädsla för att medverka i processer. I propositionen anges det vidare att respekten och förtroendet för de rättsvårdande myndigheterna och deras uppgifter har minskat.²⁵ Ett rättssystem är ytterst sårbart mot denna typ av angrepp och en rättssäker och effektiv brottmålsprocess förutsätter att allmänheten i viss mening medverkar vid utredningen av brott. Om utvecklingen fortsätter i denna riktning kan det ytterst leda till att vissa grupper finner att det lönar sig att systematiskt sabotera och blockera rättssystemet.²⁶

Man föreslog att straffmaximum för normalgraden av brottet skulle höjas från ett år till två år och att för det grova brottet straffminimum höjas från sex månader till ett år och straffmaximum från fyra till sex år.²⁷ Denna ändring innebar att straffvärdet började närma sig straffvärdet för mened. I en departementspromemoria från 1995 ansåg man även att det borde klargöras att övergrepp i rättssak, på samma sätt som mened, var ett artbrott där presumtionen borde vara fängelse som påföljd.²⁸

I 2001 års proposition - Hets mot folkgrupp, m.m. - behandlades bland annat frågor om det straffrättsliga ansvaret för brottslighet med anknytning till organiserad brottslighet. Det föreslogs att straffet för övergrepp i rättssak skulle höjas genom att straffskalorna skulle anpassas till de som gäller för mened. Dessa föreslogs träda i kraft 1 juli 2002.²⁹ Skälen för regeringens förslag var brottets betydelse. Brottsens ökade anknytning till mc-gäng och rasistiska sammanslutningar samt svårigheterna vid förundersökningar avseende vissa grova narkotikabrott och annan organiserad brottslighet talar enligt propositionen för att gärningarna som innefattar övergrepp i rättssak i vissa fall bör tillmätas ett högre straffvärde än vad som fanns innan.³⁰ Den föreslagna ändringen skall enligt propositionen ses som en generell uppgradering av straffvärdet för detta brott och bör leda till ett generellt sett strängare straff.³¹ Vidare skrivs det att straffskalan för grovt brott bör reserveras för fall då gärningsmannen har visat särskild hänsynslöshet som medfört betydande men för det allmänna eller någon enskild.³² Straffskalans ändring, som även är dagens lydelse, innebär därför att fängelse döms ut i fyra år för vanliga fall. Om brottet skulle anses som ringa döms gärningsmannen för böter

²⁵ Prop. 1996/97:135 s 8.

²⁶ Ibid not 25.

²⁷ Ibid not 25, s 9.

²⁸ Justitiedepartementet, Ds 1995:1, *Vittnen och målsägande i domstol*, s 32.

²⁹ Prop. 2001/02:59 s 1.

³⁰ Ibid not 29, s 46.

³¹ Ibid not 29, s 46.

³² Ibid not 29, s 46.

eller fängelse i högst sex månader. Skulle brottet anses som grovt döms gärningsmannen till fängelse i lägst två år och högst åtta år.

Utrymmet enligt dagens lydelse, för att bedöma en gärning som ringa, är begränsat. Samtliga omständigheter bör beaktas. I ett rättsfall från 2005, bedömdes ett per telefon uttalat, underförstått hot att vittnet skulle ”passa sig” för vad han sa i rättegången, som ringa. Det var ett enstaka, allmänt hållet hot och därmed enligt hovrätten inte av allvarlig karaktär.³³ Om ett angrepp är av lindrig beskaffenhet och inte heller gett upphov till något men för allmänheten skulle det kunna indikera omständigheter där brottet skall anses som ringa.³⁴

5. Partinsynen

5.1. Inledning

Nedan kommer en allmän presentation göras av partinsynen. Eftersom det redovisats att en vittnesplikt finns i Sverige, samt vilka tvångsmedel som kan användas för att få till stånd ett vittnesmål är det angeläget att nu presentera vilken rätt den tilltalade har att få ta del av den information ett brottmål bygger på. Detta avsnitt är till för att läsaren ska förstå vad rädslan hos vittnen grundar sig på, det vill säga rätten för den tilltalade att ta del av processmaterial och då även vittnesmål, men samtidigt förstå hur viktig denna rättighet är ur ett rättssäkerhetsperspektiv för den tilltalade. Rätten till partinsyn baseras i den typ av rättegångsordning vi har i Sverige – akusatorisk process. I denna rättegångsordning, där två fristående och likställda parter står mot varandra och där domstolen intar en mer registrerande och mindre efterforskande roll, är partinsynen en av hörnstenarna eftersom parterna är likaberättigade.

5.2. Allmänt om partinsynen

En rättegång vid allmän domstol bygger på RB:s principer om *muntlighet*, *omedelbarhet* och *koncentration*. Muntlighetsprincipen enligt RB innebär att parternas yrkande, grunder, utveckling av talan, bevisning med mera ska framläggas för domstolen i muntlig form vid en huvudförhandling.³⁵ Vidare får målets avgörande endast grundas på vad som förekommit vid huvudförhandlingen, vilket bygger på omedelbarhetsprincipen. Sist med inte minst avses det

³³ RH 2005:12.

³⁴ Ibid not 33.

³⁵ SOU 2008:93, s 50.

att mål ska företas till avgörande vid en huvudförhandling som pågår i ett sammanhang, det vill säga koncentration.³⁶

Det har påpekats i förarbetena till RB i ett flertal olika sammanhang att det är ett grundläggande rättsäkerhetskrav att parter ska ha en rätt att erhålla kännedom om alla omständigheter som åberopas som bevis och som kan läggas till grund för ett avgörande i målet.³⁷ Den kontradiktoriska principen, det vill säga principen om att ingen får dömas ohörd, knyter an till partens rätt till insyn. Denna utgör även ett element i rätten till en rättvis rättegång enligt artikel 6 i Europakonventionen. Parten har därmed försäkrats att alltid senast vid huvudförhandlingen få full insyn i och möjlighet att yttra sig över det material som tillförts målet och som domstolen kan komma att lägga sin grund för ett avgörande.³⁸ Principen anses så pass klar, att den inte kommer till uttryck i någon bestämmelse i RB. Den misstänkte och hans försvarare har därför enligt 23:18§ RB rätt till insyn i förundersökningen hos förundersökningsmyndigheten. Rättigheten baseras därmed på att en tilltalad skall ha chansen att ifrågasätta vittnen. Ur ett rättsäkerhetsperspektiv är detta oerhört viktigt då eventuella konspirationer mot en tilltalad kan undvikas genom att denne får möjlighet att försvara sig. Vet inte den misstänkte vem vittnet är, kan det leda till att denne inte heller kan försvara sig fullt ut, vilket anses vara helt oacceptabelt sett ur ett rättsäkerhetsperspektiv.

5.3. Hur mycket får den misstänkte ta del av?

Den misstänkte har rätt att ta del av bestämda uppgifter under särskilda tidpunkter. Vilka uppgifter denne får ta del av samt tidpunkten för detta kommer att redovisas nedan.

5.3.1. Spaning

Med spaning menar jag det tidsintervallet innan misstankegraden *anledning att anta att brott har förövats* föreligger. Tidsintervallet präglas av polisens egna spaningar men också av åtgärder som företas då anonyma uppgiftslämnare tipsat polisen om brott. Under denna fas tillämpas *inte* RB:s regler, då förutsättningarna för att bedriva en förundersökning inte föreligger, men många av RB:s regler tillämpas analogt.³⁹ Uppgifter om polis- och åklagarmyndigheters verksamhet för att utreda, förebygga och beivra brott har medgettts sekretesskydd enligt SekrL bestämmelser men också för anmälan och utsaga från enskild och

³⁶ SOU 2008:93, s 50.

³⁷ Ibid not 36., s 50 f.

³⁸ Ibid not 36, s 51.

³⁹ Riksåklagaren, Metodfrågor 1995:2, *Säkerhet och skydd för bevispersoner*, s 37.

om enskilds personliga förhållande. Eftersom RB:s regler inte är tillämpliga finns det ingen part eller någon annan som har insyn i denna verksamhet.⁴⁰

5.3.2. Förundersökning

En förundersökning inleds så fort det finns *anledning att anta* att ett brott som hör under allmänt åtal har förövats, RB 23:1§. Ett konkret brott måste förekomma men ingen känd gärningsman behöver existera. Det som är centralt att fastställa är om det föreligger någon part och när denne får partsrättigheter. Den som är skäligen misstänkt för brott har rätt att delges misstanke därom och underrättas om sina rättigheter. I och med denna underrättelse av misstanke, erhåller denne ställning som part i förundersökningen och får därmed rätt att fortlöpande ta del av som förekommer i förundersökningen i den mån det *inte är till men för utredningen*, RB 23:18§.⁴¹ Syftet med denna bestämmelse är att den misstänkte skall kunna förbereda sitt försvar vid den kommande huvudförhandlingen tillsammans med sin försvarare. *Men-rekvisitet* ger således förundersökningsledaren *tills vidare* möjligheten att begränsa partens rätt till insyn. Denne kan undanhålla både utsagor från bevispersoner och uppgift om deras identitet. Det krävs dock att förundersökningsledaren har något konkret skäl för denna begränsning.⁴² En anledning skulle kunna vara att viktiga förhör fortfarande återstår. Risker för att den misstänkte, om han förnekar brottet, anpassar sin version efter vad han får veta om bevismaterialet skulle kunna innebära att *men-rekvisitet* blir uppfyllt.⁴³

5.3.3. Den misstänktes insyn i kollision med sekretessbestämmelser

Att den misstänkte har rätt till insyn enligt RB:s regler om förundersökning kan leda till att dessa kolliderar med SekrL regler. SekrL:s bestämmelse, 14:5§, reglerar inte en myndighets skyldighet att lämna ut handlingar eller uppgifter i annan form. Det anges endast att sekretessen viker för en parts rätt till insyn i handläggningen och hur långt sekretesskraven efterges. Huruvida en part på egen begäran eller vid kommunikation ex officio är berättigad att få ta del av material i ett mål eller ärende framgår av regler i annan lag eller av rättspraxis eller allmänna principer om förfarandet vid myndigheter.⁴⁴

Detta innebär att det inte finns någon annan skyldighet för en myndighet att lämna ut material till en part än den som uttryckligen eller underförstått följer av RB under *förundersökningen*.

⁴⁰ Riksåklagaren, Metodfrågor 1995:2, *Säkerhet och skydd för bevispersoner*, s 38.

⁴¹ Förundersökningskungörelsen (1947:948) 12§.

⁴² Karnov kommentar till 23:18§ RB.

⁴³ Ibid not 42, (not 753).

⁴⁴ Zeteo kommentar till 14:5§ SekrL.

En part har därför alltid rätt att ta del av processmaterialet, det vill säga det material som läggs fram vid förhandling inför domstol och det material som domstolen skall grunda sitt beslut på.⁴⁵ Som ovan beskrivits, finns det däremot inga regler i 23 kapitlet RB, som ger målsägande eller misstänkt ställning som part under förundersökningen. Den misstänktes enda rätt till insyn regleras av bestämmelsen 23:18§ RB redovisad ovan. Man kan som slutsats säga att den misstänkte har rätt att ta del av allt material som RB medger oavsett om uppgiften gentemot annan är underkastad sekretess. Denna rätt beror dock på hur långt utredningen har fortskridit och bestäms efter prövning av undersökningsledaren.⁴⁶

5.3.4. Häktning

Häktningsframställningen, ingivna häktningspromemorior och andra handlingar blir tillgängliga för den misstänkte enligt reglerna om partsyn eftersom dessa handlingar skall och kommer ligga till grund för domstolens avgörande. Enligt 23:18§ RB kan åklagaren, med hänsyn till *men-rekvisitet* underlåta att i häktningspromemorian ta in eller att vid förhandlingen lämna ut vissa uppgifter från den hittills gjorda utredningen.⁴⁷ Vid häktningsförhandlingen, kan sekretessen upprätthållas mot utomstående genom att förhandlingen hålls inom stängda dörrar, RB 5:1§.

Om en person lämnat en utsaga som åberopas till grund för yrkandet, kan man då vid en häktningsförhandling gentemot den misstänkte hemlighetshålla namnet på denne? Den misstänkte kan ha berättigat intresse av att bemöta uppgifterna om uppgiftslämnaren till exempel genom påståendet om att hämndmotiv föreligger från uppgiftslämnarens sida. Åklagaren kan inte åläggas av rätten att lämna ut uppgiften, men rätten kan dock komma att lämna häktningsyrkandet utan bifall, eftersom uppgiftslämnarens identitet är okänd för rätten och den misstänkte.⁴⁸ Intresset av att skydda uppgiftslämnarens identitet måste därför vägas mot att få den misstänkte häktad. Med hänsynstagande till objektivitetsprincipen behöver åklagaren inte åberopa flera omständigheter än vad som behövs för att få bifall till häktningsyrkandet.

5.3.5. Slutdelgivning

Vid slutdelgivning har den misstänkte rätt att få ta del av ”vad som förekommit under undersökningen”. Denna slutdelgivning görs när förundersökningsledaren anser sig ha samlat

⁴⁵ Riksåklagaren, Metodfrågor 1995:2, *Säkerhet och skydd för bevispersoner*, s 41.

⁴⁶ Ibid not 45.

⁴⁷ Ibid not 45, s 45.

⁴⁸ Ibid not 45, s 45 f.

all den information han behöver. Även om förundersökningsledaren, av olika skäl, inte anser att vissa uppgifter som framkommit under utredningen skall ingå i förundersökningsprotokollet, kan han inte utesluta dessa utan att komma i konflikt med objektivitetsprincipen. Därför kan inte en utsaga från ett vittne, som endast lämnar för den misstänkte besvärande omständigheter, undanhållas av åklagaren även om han inte avser att höra vittnet i den kommande rättegången på grund av risk för övergrepp.⁴⁹ Den misstänkte och hans försvarare har rätt att, på begäran, ta del av förundersökningsprotokollet, enligt RB 23:21§. Protokollet behöver inte innehålla allt vad som förekommit vid utredningen. Det som är betydelselöst för utredningen skall inte tas med i protokollet, men objektivitetsprincipen stipulerad i 23:4§ RB måste beaktas, varför det skall framgå att sovring har skett.⁵⁰ Den misstänkte kan då kopiera och sprida innehållet i protokollet även om vissa uppgifter, mot annan, är underkastade sekretess. Detta är resultatet av ovan beskrivna kollision mellan RB och SekrL. Den misstänkte har erhållit materialet med stöd av RB regler och inte enligt SekrL:s bestämmelser. Indirekt kan dock åklagaren begränsa denna rätt genom att besluta om restriktioner för frihetsberövad tilltalad.

5.3.6. Åtal

För att åklagaren skall ha rätt att väcka åtal, krävs det att en slutdelgivning skett enligt ovan. En nedläggning av förundersökning kan inte längre göras i detta skede. Vill åklagaren inte längre åtala krävs därför ett negativt åtalsbeslut.⁵¹

Om en förundersökning läggs ner, har den tidigare misstänkte och hans försvarare ingen ovillkorlig rätt att ta del av förundersökningsprotokollet och övriga handlingar längre. Denna rätt försvinner i och med att det inte längre anses finnas någon misstanke, RB 23:21§.⁵² Även om den misstänkte åtals i andra delar, har denne ingen rätt att få ta del av delar av protokollet som inte lett till åtal.⁵³ Det är därför viktigt att åklagaren, när det föreligger risk för att bevispersoner utsätts för hot och våld, *principiellt* tar ställning om han kommer att väcka åtal innan slutdelgivning sker. Om åtal inte skall ske bör slutdelgivning inte heller göras. På detta sätt kan man undvika att en misstänkt får reda på bevispersoners identitet. Som beskrivits

⁴⁹ Riksåklagaren, Metodfrågor 1995:2, *Säkerhet och skydd för bevispersoner*, s 48.

⁵⁰ Ibid not 49.

⁵¹ Ibid not 49, s 49.

⁵² Prop. 1986/87:89 s 145.

⁵³ Ibid not 52.

ovan har således den misstänkte ingen ovillkorlig rätt till insyn i det material som han inte tidigare tagit del av eller som undanhållits genom *men-rekvisitet* om åtal inte väcks.⁵⁴

6. Vilka uppgifter får således den misstänkte ta del av?

6.1. Inledning

Ovan har det presenterats *när* en misstänkt får ta del av processhandlingar - från spaningen till åtalet. Nu torde det vara nödvändigt att beskriva *vilka* uppgifter som den misstänkte har rätt att inhämta. Eftersom många vittnen är rädda för att deras identitet skall röjas och offentliggöras både för den tilltalade och för utomstående kommer det nedan presenteras vad som menas med identitet.

6.2. Rättsutvecklingen av definitionen ”identitet”

Varför är det nödvändigt för domstolen att veta hur gammal vittnet är eller vad personen har för yrke eller var han eller hon bor? De berörda omständigheterna utgör hjälpfakta vid bevisvärderingen och det är den typen av fakta som avgör vilket bevisvärde som kan tillmätas en utsaga som bevisfaktum.⁵⁵ Rätten måste vidare alltid vara säker på att det är rätt person som hörs.

En lagändring skedde år 1994, i syfte att skydda bland annat vittnen från övergrepp. Det är därför inte längre obligatoriskt att fråga vittnen om dess ålder, yrke och hemvist.⁵⁶ I propositionen föreslogs att förundersökningsprotokollet inte skulle innehålla uppgifter om vittnets ålder, yrke och bostadsadress, att dessa uppgifter inte heller skulle framgå av det exemplar av stämningsansökan som delgavs den tilltalade samt att rätten inte skulle fråga vittnet om ålder, yrke och hemvist annat om det behövdes.⁵⁷ Bestämmelserna är inte avsedda att begränsa rättens skyldighet att försöka ta reda på sådana omständigheter som kan inverka på utsagans bevisvärde.⁵⁸ Enligt propositionen var det inte möjligt att införa en föreskrift om att förundersökningsprotokollet aldrig fick innehålla sådana uppgifter som beskrivits ovan. Åldern kan vara viktig för rätten att ta del av för att kunna avgöra vittnets allmänna

⁵⁴ Riksåklagaren, Metodfrågor 1995:2, *Säkerhet och skydd för bevispersoner*, s 51.

⁵⁵ Zeteo kommentar till 36:10§ 1 st. RB.

⁵⁶ Förundersökningskungörelsen (1947:948) 21-21a§§.

⁵⁷ Prop. 1993/94:143 s 45.

⁵⁸ Ibid not 55.

livserfarenhet och om vittnet har uppnått åldern för att kunna avlägga ed. Vittnets bostadsadress kan vara av intresse för rätten för att kunna avgöra vittnets möjlighet att göra vissa iakttagelser från sin bostad till exempel.⁵⁹ Hur dessa uppgifter skall antecknas är det som bör modifieras enligt propositionen, så att endast vissa av dem skall antecknas i förundersökningsprotokollet medan andra skall antecknas på en separat handling. I propositionen står det följande; ”Någon absolut garanti mot att den tilltalade får del av uppgifterna kan det aldrig bli frågan om. Om den misstänkte begär att få ta del av uppgifterna torde han normalt inte kunna vägras detta. Dessutom finns uppgifterna i rättens akt.”⁶⁰ Att uppgifterna inte automatiskt kommer till den misstänktes kännedom sågs som en förbättring jämfört med den ordningen som gällde då.⁶¹ Den misstänkte behöver alltså bara begära att få vittnets bostadsadress för att få tillgång till detta. Om vittnet fruktar för att den misstänkte skall få ta del av denna information, borde han eller hon uppge en c/o-adress till åklagarmyndigheten eller till en advokat enligt propositionen.⁶²

I ett rättsfall från hovrätten⁶³ tas just identitetsproblemtiken upp. Målet handlade om våldsamt upplopp, där åklagaren hade styrkt sitt åtal med vittnesförhör. Vittnesförhören bestod av utsagorna från två poliser vid säkerhetspolisen. I stämningsansökan hade enbart deras tjänstgöringsnummer angivits och uppgifterna med deras namn hade lämnats in till tingsrätten i en separat handling. Åklagaren hade uppgivit att dessa uppgifter var hemlighetsstämplade med hänsyn till 2:2§ och 5:1§ 1st 3p SekrL. Där stipuleras att; ”sekretess gäller för uppgift som angår verksamhet för att försvara landet eller planläggning eller annan förberedelse av sådan verksamhet eller som i övrigt rör totalförsvaret, om det kan antas att det skadar landets försvar eller på annat sätt vållar fara för rikets säkerhet om uppgiften röjs.” Den tilltalade begärde att få ta del av polisernas identitet, vilket avslogs av tingsrätten. Den tilltalade besvärade sig till hovrätten, som beslutade att polisernas identitet skulle lämnas ut. I skälen till detta beslut anförde hovrätten att det är en grundläggande princip att den som är *part i ett mål skall ha rätt att ta del av allt material i målet*.

Vidare bekräftar hovrätten den ovan beskrivna diskussionen mellan RB och SekrL. Enligt 14:5§ 2st SekrL innebär inte sekretess någon begränsning i en parts rätt enligt RB att få ta del av alla omständigheter som läggs till grund för avgörandet av ett mål eller ärende. I den mån

⁵⁹ Riksåklagaren, Metodfrågor 1995:2, *Säkerhet och skydd för bevispersoner*, s 53.

⁶⁰ Prop. 1993/94:143 s 46

⁶¹ Ibid not 60.

⁶² Ibid not 60.

⁶³ RH 1994:41.

denna fråga är reglerad i RB undantas den således från SekrL tillämpningsområde. Som beskrivits ger inte RB den tilltalade någon obetingad rätt att sedan åtal beslutats ta del av förundersökningsprotokollet eller anteckningar från förundersökningen. Sekretessbelagda uppgifterna skyddas därför av sekretessbestämmelserna. Men om materialet åberopas som bevis och på så sätt blir processmaterial tillämpas däremot RB:s regelsystem med följd att parten får en ovillkorlig rätt att ta del av materialet. Slutsatsen i målet var helt enkelt att om en myndighet uppställer ett förbehåll som inskränker en enskild mottagares rätt att lämna uppgifter vidare eller att utnyttja uppgifter enligt 14:10§ SekrL, är detta tillåtet. Om utlämnandet istället görs med stöd av RB:s regler föreligger däremot inte någon sådan möjlighet. Den tilltalade har dock inte rätt att ta del av övriga personuppgifter annat än när de har materiellt intresse i målet eller är behövliga och endast i den utsträckning det anges i 36:10§ RB.

Det torde vara möjligt att konstatera att fullständigt namn är att definiera som identitet enligt 36:10§ RB. Övriga personuppgifter, så som ålder, yrke och hemvist, är endast nödvändiga att uppgiva om det är av materiellt intresse i målet.

6.3 Hur skyddas ett vittnes övriga personuppgifter från den misstänkte?

Genom lagändringen beskriven ovan är den misstänkte inte berättigad att *automatisk* få tillgång till vittnets fullständiga uppgifter. Fullständigt namn skall alltid framgå, men övriga uppgifter skall som sagt endast antecknas om de har betydelse för brottsutredningen.⁶⁴ Om de är av betydelse för utredningen får den misstänkte senast kännedom om dessa vid slutdelgivningen och i annat fall skall de tas in i särskild handling, RB 23:18§.

Vad gäller vittnens övriga personuppgifter, det vill säga de som eventuellt står i den särskilda handlingen, torde de vara underkastade sekretess i de fall de saknar betydelse i målet.⁶⁵ Det finns ingen uttrycklig bestämmelse i Förundersökningskungörelsen (FUK) eller i RB som reglerar att handlingen skall lämnas in till domstolen. Det torde inte finnas något hinder för att bevara den särskilda handlingen hos åklagaren eller hos polisen, i de fall vittnen kan råka ut för trakasserier, och underlåta att lämna in den till domstolen. Vidare kan vittnets fullständiga namn och adress, som då är adressen till åklagaren eller polisen skrivas på stämningsansökan,

⁶⁴ Förundersökningskungörelsen (1947:948) 21§.

⁶⁵ Riksåklagaren, Metodfrågor 1995:2, *Säkerhet och skydd för bevispersoner*, s 55.

som sedan vidarebefordras till domstolen. På detta sätt kan man behålla sekretessen enligt 9:17§1st SekrL mot envar.⁶⁶

Har då den misstänkte rätt att få ta del av den särskilda handlingen enligt 23:18§ RB? Den misstänktes rätt att ta del av vittnens övriga personuppgifter, även under förundersökningen, är beroende av om de har materiellt intresse i saken. Den misstänkte eller hans försvarare som har detta önskemål, får vända sig till åklagaren som får fatta beslut i saken. Prövningen sker i två led. Han måste först ta ställning om de begärda uppgifterna är av materiellt intresse eller som kan behövas efterfrågas med stöd av 36:10§ RB. Om svaret blir jakande måste han lämna ut dessa uppgifter till vederbörande på grund av partinsynen enligt 23:18§ RB. Om den misstänktes försvarare vill ställa kompletterande frågor till vittnet, måste åklagaren verka för att försvararen på ett eller annat sätt än genom erhållande av de sekretessbelagda uppgifterna kan få svar på sina frågor. Lyckas inte åklagaren med detta finns det stor risk för att försvararen åberopar brist på partinsyn enligt 23:18§ RB.⁶⁷

Sammanfattningsvis kan man konstatera att den tilltalade alltid har rätt att ta del av vittnens identitet. Identitet torde avse fullständigt namn och om det behövs ålder. Övriga personuppgifter kan, om handlingen inte inges till domstol utan lämnas kvar hos åklagare eller polis, skyddas med stöd av 9:17§1st SekrL mot insyn från den misstänkte och envar. Bara om uppgifterna har materiell betydelse i målet, måste de inflyta i protokollet och blir därmed föremål för partinsynen enligt 23:18§ RB.⁶⁸

6.4. Gäller rätten till identitetsinsyn enligt 23:18§ RB även icke åberopad bevisning?

Om åklagaren, i sitt material, har en utsaga som är *besvärande* för den misstänkte och som han inte tänker åberopa på grund av vittnets utsatta läge, uppstår frågan om den misstänkte har rätt enligt 23:18§ RB att ta del av vittnets identitet. Sett ur ändamålstolkningen av begreppet partinsyn, kan det knappast anses att denna kränkts, då den misstänkte fått ta del av utsagan samt fått kännedom om att detta vittne inte kommer åberopas mot honom.⁶⁹ Det kan dock tänkas att försvararen behöver vittnets identitet för att ställa kompletterande frågor eller för att bedöma riktigheten av utsagan.

⁶⁶ Riksåklagaren, Metodfrågor 1995:2, *Säkerhet och skydd för bevispersoner*, s 55.

⁶⁷ Ibid not 66, s 55 f.

⁶⁸ Ibid not 66, s 59.

⁶⁹ Ibid not 66, s 60.

7. Kan vittnets identitetsuppgifter sekretesstämplas för allmänheten sedan åtal väckts?

7.1. Inledning

Ovan har rätten för den misstänkte att ta del av allt processmaterial redovisats. Frågan som nu bör besvaras är om envar, det vill säga resten av den svenska befolkningen får ta del av vittnets identitet i och med att de får tillgång till domen genom offentlighetsprincipen.

7.2. Gällande bestämmelser

Vittnets identitet blir känd för envar när åtal väcks. Bestämmelsen 9:17§ SekrL stipulerar att: ”sekretess gäller för uppgift om enskilds personliga och ekonomiska förhållanden, om inte annat följer av 18§, i utredning enligt bestämmelserna om förundersökning i brottmål.”

Sekretessen enligt denna bestämmelse upphör inte att gälla då uppgiften lämnas vidare till domstol utan överförs dit enligt 12:1§ SekrL. Om det föreligger fara för ett vittne att utsättas för våld eller allvarliga trakasserier, kan man sekretessbelägga uppgifter om vittnets identitet i stämmningsansökan och i förundersökningsprotokollet. Visst fog för fara måste dock föreligga för att bestämmelsen skall bli tillämplig. En bedömning på objektiva grunder måste göras och vilken uppfattning uppgiftslämnaren har, är inte avgörande.⁷⁰

När förhandlingen är för handen, gäller den grundläggande principen om offentlighet. I vissa fall kan denna offentlighet inskränkas genom att man håller förhandlingen inom stängda dörrar. Det krävs att det dels finns en sekretessbestämmelse som är tillämplig i domstolen och att det är av synnerlig vikt att uppgiften inte röjs, RB 5:1§. Synnerlig vikt anses föreligga om ett vittne med sannolikhet riskerar att utsättas för allvarliga trakasserier om hans identitet röjs till offentligheten.⁷¹ Det är av vikt att påpeka att detta inte har någonting med rätten för den misstänkte att ta del av vittnets identitet som beskrivits ovan. Denne erhåller senast vid slutdelgivning, enligt 23:18§ RB, uppgift om vittnets identitet. Är han på fri fot kan han således dela med sig av uppgifterna till vem han vill. Är han däremot frihetsberövad på grund av kollisionfara och underkastad restriktioner kan de ovan beskrivna åtgärderna få betydelse. Åklagaren kan därmed hindra den misstänkte lämna upplysningar till utomstående.

⁷⁰ Riksåklagaren, Metodfrågor 1995:2, *Säkerhet och skydd för bevispersoner*, s 56.

⁷¹ RPS-rapport 1990:4, KRIPUT – gruppen, *Vitnesskydd*, s 31.

Försvaren kan då inte heller upplysa utomstående då han måste följa samma restriktioner som sin klient enligt god advokatsed.⁷²

8. Vittneskydd

8.1. Inledning

Ovan har det redovisats vilka uppgifter en tilltalad och envar har rätt att ta del av vad gäller vittnets identitet. Brottet övergrepp i rättssak har också presenterats och frågan som nu bör besvaras är *vilka* skydd som finns att tillgå för ett vittne. Nedan kommer det först presenteras vilka skydd som finns under en pågående rättegång, efter rättegången samt det internationella samarbetet som finns mellan bland annat de europeiska länderna vad gäller ett ”särskilt personsäkerhetsprogram”.

8.2. Vad finns det för skydd för vittnen under en pågående rättegång?

Rättens ordförande kan vidta åtgärder vid ordningsstörningar. Han kan meddela föreskrifter, han kan utvisa den som stör förhandlingen och han kan begränsa antal åhörare för att undvika trängsel. Om rättens ordförande utvisar någon från förhandlingen och denne tränger sig in i rättssalen eller om någon i övrigt inte lyder en tillsägelse som har meddelats för att upprätthålla ordningen, får rätten förordna att han omedelbart skall häktas och kvarhållas där så länge sammanträdet varar, dock inte längre än tre dagar, RB 5:9§ 2st. Bestämmelsen avser ett tvångsmedel och inte ett straff. Den som stör förhandlingen eller bryter mot föreskrift eller förbud kan dömas till penningböter, RB 9:5§.

Beroende på den aktuella hotbilden kan åklagaren eller rätten ibland ordna med närvaro av en eller ett par civila polismän för att incidenter skall kunna undvikas.⁷³ Om hotbilden är allvarlig finns det särskilda regler om säkerhetskontroller.⁷⁴ Om det finns risk för att det i samband med en domstolsförhandling kan komma att förövas ett brott som innebär allvarlig fara för någons liv, hälsa eller frihet eller för omfattande förstörelse av egendom kan det vara befogat med förhöjd övervakning av domstolsbyggnaden och det sker även en säkerhetskontroll av åhörare och de som har kallats att närvara vid förhandlingen.⁷⁵ I de större

⁷² Riksåklagaren, Metodfrågor 1995:2, *Säkerhet och skydd för bevispersoner*, s 58.

⁷³ Ibid not 72, s 29.

⁷⁴ Lagen (1981:1064) om säkerhetskontroll vid domstolsförhandlingar.

⁷⁵ Ibid not 72, s 30.

domstolarna finns det särskilda rättsalar som medför att domstol, parter och vittnen under själva förhandlingen är fysiskt avskilda från åhörarna.

Rätten kan i vissa fall förordna att part eller åhörare inte får vara närvarande vid vittnesförhöret, RB 36:18§. Syftet med bestämmelsen är att befria vittnet från det tryck partens eller åhörarens närvaro innebär. Det är emellertid inte tillräckligt att vittnet rent allmänt har svårt att tala inför publik.⁷⁶ Vidare kan ett förhör med vittnet tas upp per telefon om det är lämpligt med hänsyn till bevisningens art och övriga omständigheter eller om det annars skulle medföra kostnader eller olägenheter som inte står i rimligt förhållande till betydelsen av bevisningen, RB 46:7§ 2st.

8.3. Spärrmarkering

I folkbokföringen och i andra befolkningsregister är huvudregeln den att dessa är offentliga. Om det av särskild anledning kan antas att den enskilde eller honom närstående lider skada om uppgiften röjs kan man sekretessbelägga en enskilds personliga förhållande i folkbokföringen, SekrL7:15§. Bestämmelsen omfattar även register som endast omfattar befolkningen inom ett visst område, till exempel ett landstingsområde.⁷⁷ Exempel på register där sekretessen skall gälla är Rikspolisstyrelsens passregister, Vägverkets körkort-, bil- och felparkeringsregister, Värnpliktsverkets och truppregistreringsmyndigheternas register över försvarsmaktens personal, inskrivningsmyndigheternas informationssystem och så vidare.⁷⁸

Vill någon ta del av en uppgift som är sekretessbelagd, skall en sekretessprövning göras med utgångspunkt i den begärda uppgiften. Om det rör sig om vanligen harmlösa uppgifter som till exempel namn, adress och registreringsnummer på bil, skall en myndighet normalt inte undersöka om det föreligger någon särskild anledning att anta risk för skada i ett visst utlämnandefall föreligger. Eftersom presumptionen är den att dessa uppgifter skall lämnas ut, kommer dessa, vid en förfrågan, regelmässigt att besvaras. Sekretessprövning blir aktuell endast i de fall då tjänstemannen misstänker eller har särskild kännedom om att det finns särskild anledning att anta att utlämnandet skulle innebära skada.⁷⁹ För att tjänstemännen skall göra en sådan sekretessprövning krävs det en så kallad *spärrmarkering* i folkbokföringen. Denna markering är som en slags ”hemlighetsstämpel”. För tjänstemannen blir detta en varningssignal och omfattar alla uppgifter om en person. Syftet är således att säkerhetsställa

⁷⁶ Karnov kommentar till 36:18§ RB (not: 1355).

⁷⁷ Riksåklagaren, Metodfrågor 1995:2, *Säkerhet och skydd för bevispersoner*, s 61.

⁷⁸ Ibid not 77.

⁷⁹ Ibid not 77.

en noggrann prövning innan uppgifter ur folkbokföringen lämnas ut.⁸⁰ Den person som vill ha en spärrmarkering skall ansöka skriftligt om detta vid sitt lokala skattekontor där han är folkbokförd. Skattekontoret skall sedan göra en bedömning av de skäl som den sökande åberopar och ta ställning till den skada som kan uppkomma för den enskilde om uppgifterna ur folkbokföringen lämnas ut.⁸¹ För att få en spärrmarkering godkänd skall det föreligga en konkret hotsituation. Det bör kunna styrkas med någon form av intyg eller utredning från polismyndigheten. Spärrmarkeringen bör även införas på samtliga medlemmar i den utsattes hushåll för att ge bättre effekt. För att öka skyddet för en spärrmarkerad person, kan man ge denne en särskild postadress.⁸² Ett beslut om spärrmarkering är tidsbegränsat. Det går ofta ut i slutet av det år det meddelats eller året efter. För att erhålla en förlängning krävs det en ny begäran.⁸³

8.4. Kvarskrivning

Om det av särskilda skäl kan antas att en person kan bli utsatt för brott, förföljelser eller allvarliga trakasserier på annat sätt, får denne vid avflyttning medges rätten att vara folkbokförd på den gamla adressen, en så kallad *kvarskrivning*. Den verkliga adressen framgår inte utan adressen till det lokala skattekontor som beslutat i ärendet antecknas istället. Det krävs starkare skäl för att medge en kvarskrivning än en spärrmarkering, varför en person som medgivits kvarskrivning inte behöver spärrmarkeras. Dessa två former kan dock kombineras om den sökande så önskar.⁸⁴ En kvarskrivning kan endast förekomma efter en ansökan från den enskilde vid sitt lokala skattekontor och får endast medges om den enskildes behov av skydd inte kan tillgodoses genom besöksförbud eller på annat sätt, se nedan. Kvarskrivningen får även avse den utsatte personens medflyttande familj för att få en önskad effekt,⁸⁵ men får bara medges i högst tre år i taget. När det inte längre finns skäl att upprätthålla en kvarskrivning skall denna upphöra.⁸⁶

8.5. Namnbyte och fingerade personuppgifter

Namnlagen⁸⁷ medger att en person, genom förvärv efter anmälan eller genom ansökan, byter namn. Huvudprincipen är att en person bör ha så stor frihet som möjligt att byta namn. Om

⁸⁰ Riksåklagaren, Metodfrågor 1995:2, *Säkerhet och skydd för bevispersoner*, s 62.

⁸¹ Ibid not 80.

⁸² Ibid not 80, s 63.

⁸³ Ibid not 80, s 63.

⁸⁴ Ibid not 80, s 64.

⁸⁵ Folkbokföringslag (1991:481) 16§.

⁸⁶ Ibid not 85, 17§.

⁸⁷ Namnlagen (1982:670).

tidigare åtgärder inte ger ett hotat vittne tillräckligt skydd finns möjligheten att folkbokföra den utsatte med fingerade personuppgifter.⁸⁸ De fingerade personuppgifterna innebär inte att den berördes personuppgifter ändras, utan endast att han under viss tid registreras med andra uppgifter i folkbokföringen. Dessa fingerade uppgifter har således inte förvärvats i namnrättslig mening.⁸⁹ Detta skulle kunna vara ett bra sätt för ett vittne att försvåra eftersökande av honom i offentliga och privata register.⁹⁰ Det krävs att det finns en uppenbar risk för att personen blir utsatt för *särskilt allvarlig brottslighet* som riktar sig mot dennes liv, hälsa och frihet.⁹¹ Stockholms tingsrätt lämnar medgivande till användandet av fingerade personuppgifter efter ansökan. Ansökan görs av Rikspolisstyrelsen efter framställning från den berörde. Det får högst avse en tidsperiod om fem år, därefter får en ny ansökan göras.⁹²

8.6. Besöksförbud

Förutsättningarna för att få bifall till en ansökan om kvarskrivning motsvarar i princip de som gäller för att meddela besöksförbud. Förbudet hindrar en person från att besöka, ta kontakt eller förfölja en annan person. Detta besöksförbud får meddelas om det finns risk för att den mot vilket förbudet avses gälla kommer att begå brott mot, förfölja eller på annat sätt allvarligt trakassera den som förbudet avser att skydda.⁹³ Vid bedömningen av om en sådan risk föreligger skall särskilt beaktas om den mot vilken förbudet avses gälla har begått brott mot den andra personens liv, hälsa, frihet eller frid.⁹⁴ Även i fall där någon tidigare förbindelse inte funnits mellan parterna kan besöksförbud komma ifråga.⁹⁵

Om det kan antas att ett ordinärt besöksförbud inte är tillräckligt kan förbudet utvidgas till att avse förbud att uppehålla sig i närheten av en annans persons bostad eller arbetsplats eller annat ställe där den personen brukar vistas, ett så kallat *utvidgat besöksförbud*.⁹⁶ Skulle ett utvidgat besöksförbud överträdas får det meddelas ett förbud att uppehålla sig inom ett ännu större område, ett så kallat *särskilt utvidgat besöksförbud*. Förbudet får då omfatta ett eller flera områden i anslutning till sådana platser där den andra personen har sin bostad eller

⁸⁸ Lagen (1991:483) om fingerade personuppgifter.

⁸⁹ Riksåklagaren, Metodfrågor 1995:2, *Säkerhet och skydd för bevispersoner*, s 65 f.

⁹⁰ Ibid not 89, s 65.

⁹¹ Ibid not 88, 1§.

⁹² Ibid not 89, s 65.

⁹³ Lag (1988:688) om besöksförbud, 1§.

⁹⁴ Ibid not 93.

⁹⁵ Justitiedepartementet, Ds 1995:1, *Vittnen och målsägande i domstol*, s 22.

⁹⁶ Ibid not 93, 2§.

arbetsplats eller annars brukar vistas. Det får dock inte avse ett större område än vad som är nödvändigt.⁹⁷

Frågor om besöksförbud prövas av en allmän åklagare och tas upp på begäran av den som förbudet avser att skydda eller när det annars finns anledning till det.⁹⁸ Det ankommer på åklagaren i den ort där förbudet helt eller huvudsakligen avses blir tillämpat eller där den mot vilken förbudet avses gälla har sitt hemvist eller mer varaktigt uppehåller sig att pröva frågor om besöksförbud. Skulle det vara så att personen är misstänkt för brott som har betydelse för frågan om besöksförbud, får frågan prövas även av den åklagare som är behörig att väcka åtal för brottet.⁹⁹

8.7. Fysiska skydd för vittnen

8.7.1. Livvaktsskydd och larmpaket

Om ett vittne utsätts för hot och hotet är av sådan art att det anses utsätta den hotade för stor fysisk fara, är det till exempel möjligt att förordna om *livvaktsskydd*. Detta är sällsynt eftersom kostnaderna är mycket höga och det anses också utgöra ett betydande intrång i personens privatliv.¹⁰⁰

Det finns vidare särskilda *larmpaket*. Detta paket består av en särskild telefon som står i direktkontakt med polisens ledningscentral, en mobiltelefon för användning utanför personens hem, en telefonsvarare samt ett larm.¹⁰¹

8.7.2. Särskilt personsäkerhetsarbete

Till polisens uppgifter hör bland annat att förebygga brott och andra störningar av den allmänna ordningen eller säkerheten samt att lämna allmänheten skydd. Man måste emellertid alltid göra en avvägning då det gäller att bestämma vem som skall ges skydd och i vilken omfattning på grund av de begränsade resurser som finns.¹⁰² Polisen får också, enligt 2a§ Polislagen, bedriva särskilt personsäkerhetsarbete beträffande vittnen och andra hotade personer sedan 2006.¹⁰³ Bestämmelsen härleder från en proposition, där ett personsäkerhetsarbete beskrivs. Med detta avses ett arbete bedrivet av bland annat polisen för att skydda i första hand personer som lämnar uppgifter i samband med utredningar om

⁹⁷ Lag (1988:688) om besöksförbud, 2§.

⁹⁸ Ibid not 97, 7§.

⁹⁹ Ibid not 97, 8§.

¹⁰⁰ Justitiedepartementet, Ds 1995:1, *Vittnen och målsägande i domstol*, s 22.

¹⁰¹ Ibid not 100.

¹⁰² Polislag (1984:387) 2§.

¹⁰³ Ibid not 102, 2a§.

allvarlig brottslighet. Tanken med arbetet, då propositionen skrevs, var även att staten skulle betala ut ersättning till den som omfattades av säkerhetsåtgärderna eftersom det kan medföra stora kostnader för denne.¹⁰⁴ Till exempel kan personen vara i behov av att sälja sin bostad, flytta till annan ort, byta arbete och så vidare. I propositionen nämns det vidare att personsäkerhetsarbetet syftar till att skydda personer som är utsatta för särskilt allvarliga hot i storstadsområdena Stockholm, Göteborg och Malmö. Ett sammanhållet och professionellt program för hur skyddet för allvarligt hotade personer skall vara beskaffat saknades dock för Sverige då detta skrevs. Vidare anges det att en sådan nationell samordning kan åstadkommas genom enhetliga bestämmelser om skyddsåtgärder, arbetsmetoder och rutiner.¹⁰⁵

Sverige är ett relativt litet land, vilket gör det svårt att gömma en hotad person inom landet. Några rutiner för utbyte mellan Sverige och andra länder fanns inte heller då propositionen skrevs vilket också nämns. Anledningen beskrivs vara bristen på ett fullt internationellt handlingsprogram. Propositionen beskriver vidare att personsäkerhetsarbete bedrivs i flera länder och USA nämns som ett land med lång erfarenhet.¹⁰⁶

8.7.2.1. Vilka åtgärder skulle vidtas enligt propositionen?

Meningen med detta arbete var att man långsiktigt skulle hjälpa den hotade personen till en trygg tillvaro. Arbetet skulle, då det förutsätts bedrivas under avsevärt lång tid, vara begränsat till en krets särskilt hotade personer som har rätt att stadigvarande vistas i landet. I första hand skulle det vara bevispersoner så som misstänkta, tilltalade, målsägande och vittnen som medverkat i en rättegång eller i en förundersökning rörande grov eller organiserad brottslighet.¹⁰⁷ Vittnen till mc-relaterad brottslighet eller som varit inblandade i grov narkotikabrottslighet avsågs därmed. Även andra personer såsom anställda inom rättväsendet och så kallade informatörer, det vill säga personer som fortlöpande lämnar information till polisen, ansågs omfattas av arbetet.¹⁰⁸

Avsikten med arbetet var vidare att endast omfatta den som riskerade att utsättas för brottslighet som riktades mot hans eller en närståendes liv, hälsa, frihet eller frid. För vittnen till exempel, ansågs det dessutom krävas att de uppgifter som han lämnat bedömdes ha

¹⁰⁴ Prop. 2005/06:138 s 1.

¹⁰⁵ Ibid not 104, s 13.

¹⁰⁶ Ibid not 104, s 13.

¹⁰⁷ Ibid not 104, s 14.

¹⁰⁸ Ibid not 104, s 14.

betydelse för möjligheten att uppnå tillräckliga skäl för åtal och fällande dom samt att det fanns ett samband mellan risken för brott och de uppgifter som lämnats.¹⁰⁹

Utgångspunkten med arbetet var i första hand att polisen skulle bedriva det särskilda personsäkerhetsarbetet i samarbete med kriminalvården som skulle ansvara för sådana hotade personer som undergår fängelsestraff i anstalt.¹¹⁰ Det ansågs inte vara nödvändigt eller lämpligt att reglera hela det särskilda personsäkerhetsarbetet i lagform utan en övervägande del av den tänkta regleringen ansågs röra organisatoriska frågor på en detaljerad nivå.¹¹¹ Syftet var därför att reglera de yttre ramarna för det särskilda personsäkerhetsarbetet i en särskild förordning.

För att detta särskilda personsäkerhetsarbete skulle anses fungera och för att de personer som omfattades av detta skulle erhålla det åsyftade skyddet, ansåg man i propositionen att sekretesslagstiftningen borde ändras. Uppgifter om personer som skyddas eller uppgifter om polisens arbetsmetoder ansågs inte få hamna i orätta händer. Inte nog med att säkerhetsarbetet fick påbörjas på nytt ifall uppgifterna lämnades ut, även de poliser och andra tjänstemän som utför säkerhetsarbete skulle kunna bli hotade och därmed utsättas för fara om uppgifterna spreds enligt propositionen.¹¹² I propositionen beskrivs det vidare hur SekrL 5:1§ då var utformad med ett rakt skaderekvisit, vilket också innebär en presumtion för att uppgifterna är offentliga.¹¹³ Det föreslogs därför ett omvänt skaderekvisit. Inte bara denna bestämmelse utan även andra ansågs enligt propositionen inte ge ett fullgott skydd vare sig för uppgifter om personsäkerhetsverksamhet i sig eller för uppgifter om enskilda personliga förhållanden som hänför sig till denna verksamhet. SekrL:s bestämmelser ansågs därför vara i behov av komplettering för att kunna ge ett mer heltäckande skydd.¹¹⁴

8.7.2.2. Har dessa åtgärder infriats idag?

I en kort intervju med Mikael Hiljegren från Länskriminalen i Stockholm bekräftar han personsäkerhetsarbetet beskrivet ovan. Han menar att det från 2006 är fullt uppbyggt och aktivt använt. Han menar även att Rikspolisstyrelsen (RPS) samarbetar med andra länder i ett internationellt omfattande personsäkerhetsarbete.¹¹⁵ I RPS:s författning beskrivs det hur RPS ska svara för internationell samordning av personsäkerhetsarbetet för att kunna tillhandahålla

¹⁰⁹ Prop. 2005/06:138 s 14.

¹¹⁰ Ibid not 109, s 14f.

¹¹¹ Ibid not 109, s 16.

¹¹² Ibid not 109, s 17.

¹¹³ Ibid not 109, s 18.

¹¹⁴ Ibid not 109, s 18.

¹¹⁵ Intervju med Mikael Hiljeren, Rikspolisstyrelsen, 080907.

specialkompetens med mera i frågor om sådant som rör arbete, utbildning och fortbildning av berörda handläggare samt för sådana kontakter med utländska brottsbekämpande myndigheter som krävs.¹¹⁶ Detta arbete skall utformas så att obehöriga inte har någon som helst insyn. Handläggarna skall inte delta i polismyndighetens övriga verksamhet utan uteslutande ägna sig åt personsäkerhetsarbetet. Utformningen av arbete och de metoder som skall tillämpas finns i en bilaga som tyvärr är sekretessbelagd, vilket är förståeligt med tanke på syftet med arbetet.

I förordningen om särskilt personsäkerhetsarbete uppställs de krav för att ett vittne skall få underkasta sig detta skydd. Det krävs först och främst, som också påpekats i propositionen ovan, att det finns en påtaglig risk för att allvarlig brottslighet kan komma att riktas mot hans eller hennes eller en närståendes liv, hälsa, frihet eller frid.¹¹⁷ Vidare krävs det att de uppgifter som personen lämnat har betydelse för förundersökningen eller rättegången, att det finns ett samband mellan risken för brottet och de uppgifter som bevispersonen lämnar eller har lämnat, att bevispersonen samtycker till att medverka i säkerhetsarbetet och bedöms kunna följa de villkor som han eller hon kan komma att vara skyldig att följa, att bevispersonen har eller kan förväntas få rätt att stadigvarande vistas i Sverige och att andra säkerhetsåtgärder bedöms vara otillräckliga.¹¹⁸ Det är en särskild personsäkerhetsenhet, som på begäran av polisen eller Kriminalvården, skall pröva frågan om ett särskilt personsäkerhetsarbete skall bedrivas i ett visst fall. Denna enhet beslutar även vilka säkerhetsåtgärder som skall vidtas och hur personsäkerhetsarbetet i övrigt skall utformas i det enskilda fallet. Personen som skall omfattas av detta säkerhetsarbete får villkor som han eller hon sedan är skyldig att följa.¹¹⁹

Vad gäller den personsäkerhetsersättning som beskrivits ovan, kan även denna utfalla för personer som är föremål för detta särskilda personsäkerhetsarbete. Frågan prövas av den personsäkerhetsenhet som handlägger ärendet.¹²⁰ Ersättningen får lämnas i skälig utsträckning för utgifter, förlorad arbetsförtjänst, intrång i näringsverksamhet och förlust vid avyttring av egendom, som orsakats av åtgärder till följd av de villkor som uppställts för personsäkerhetsprogrammet.¹²¹ Ersättningen skall, om det inte finns särskilda skäl, bestämmas till ett engångsbelopp och får högst uppgå till ett belopp som motsvarar tio gånger

¹¹⁶ RPSFS 2006:9, FAP nr 480-1, Rikspolisstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om särskilt personsäkerhetsarbete m.m. 2§.

¹¹⁷ Förordning (2006:519) om särskilt personsäkerhetsarbete m.m. 3§.

¹¹⁸ Ibid not 117, 4§.

¹¹⁹ Ibid not 117, 8-9§§.

¹²⁰ Ibid not 117, 11§.

¹²¹ Förordning (2006:519) om särskilt personsäkerhetsarbete m.m. 12§.

det prisbasbelopp enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring som gäller då ersättningen beslutas.

9. Kvalificerad skyddsidentitet

9.1 Inledning

Ovan har det presenterats vilka skydd som finns att tillgå för en person som vittnar. Vittnesanonymitet är, som redan skrivits, förbjudet i Sverige. Anonyma poliser, det vill säga poliser som handlar under falska identitetsuppgifter var tidigare också förbjudet i Sverige. Detta är idag tillåtet genom lagen om kvalificerad skyddsidentitet. Parallellen mellan anonyma vittnen och anonyma poliser är mycket viktig att dra då anonymiteten är det som eventuellt urholkar den rättssäkerhet som Sverige strävar efter att ha i en domstolsprocess. Om nu poliser får vara anonyma, vad är det som gjort att vårt rättssystem tillåter detta och varför får då inte vittnen vara anonyma? Nedan kommer därför en presentation av lagen om kvalificerad skyddsidentitet att göras och det kommer även redovisas vad det var som gjorde att Sverige tillåter anonyma poliser.

9.2. Bestämmelserna

Med kvalificerad skyddsidentitet förstås det enligt lagen ett särskilt beslut om att en persons personuppgifter skall bestå av andra personuppgifter än de verkliga som förts in i statliga register eller handlingar som har utfärdats av statliga myndigheter.¹²² Det är *enbart tjänstemän inom polisen och Försvarmaktens försvarsunderrättelseverksamhet som finns uppräknade i lagen*. Till dessa hör till exempel; en polisman eller annan tjänsteman som är anställd vid säkerhetspolisen, med uppgift att delta i spanings- eller utredningsverksamhet som gäller allvarig brottslighet.¹²³

För att få underkasta sig en kvalificerad skyddsidentitet krävs det dessutom att tillgången till denna är nödvändig för att beslutade, eller förutsedda åtgärder, inom sådan verksamhet ovan redovisad inte skall röjas eller att det finns en påtaglig risk för att ett sådant röjande allvarligt skulle motverka verksamheten eller utsätta någon som berörs av verksamheten för allvarlig fara och att skälen för beslutet uppväger det men som beslutet kan innebära för allmänna eller enskilda intressen.¹²⁴ Polismannen får då till exempel ett körkort utfärdat av Vägverket i den kvalificerade skyddsidentitetens namn. Samma sak gäller pass och andra identitetshandlingar

¹²² Lag (2006:939) om kvalificerade skyddsidentiteter, 1§.

¹²³Ibid not 122, 2§.

¹²⁴Ibid not 122, 3§.

och Skatteverket skall registrera den kvalificerade skyddsidentiteten i folkbokföringsdatabasen.¹²⁵

Det är den myndighet som polismannen är anställd på som ansöker om den kvalificerade skyddsidentiteten¹²⁶ och denna får bestämmas till högst två år och när polismannen hörs i en rättegång skall denne höras i den kvalificerade skyddsidentitetens namn.¹²⁷ När beslutet upphör att gälla skall polismannen lämna tillbaka alla identitetshandlingar som omfattas av förordnandet till beslutsmyndigheten och Skatteverket skall avregistrera den kvalificerade skyddsidentiteten.¹²⁸

9.3. Anledningarna till införandet av denna lag enligt propositionen

Flera skäl till behovet för polismän att skydda sin identitet räknas upp i propositionen. Först nämns polisernas verksamhet i sig, där det inte sällan döljs att de är poliser. Detta kan till exempel, enligt propositionen, vara i samband med spaning på misstänkta eller i verksamhet som avser vittnesskydd. Även när poliser skyddar en person som har varit medlem i en kriminell grupp och som avser att vittna mot andra medlemmar i gruppen kan de behöva dölja sin identitet.¹²⁹

Syftet med användningen av täckidentiteter inom brottsbekämpningen nämns vidare vara att förhindra att dolt spaningsarbete eller annat dolt uppträdande avslöjas. Detta skulle kunna innebära att en hel spaningsoperation kullkastas, men också medföra stora risker för de tjänstemän som deltar i operationen.¹³⁰ Med hjälp av dessa fiktiva personuppgifter kan myndigheterna bygga upp förhållandevis varaktiga täckidentiteter för poliser och andra tjänstemän och använda dessa som skydd vid infiltration av kriminella grupper, vittnesskydd och så vidare. Denna form av skydd förekommer praktiskt taget i alla länder där brottbekämpande myndigheter uppträder under täckidentiteter och som är uppbyggda på samma sätt.¹³¹ Att täckidentiteten kommer till uttryck i exempelvis pass och andra identitetshandlingar är en förutsättning enligt propositionen, då de annars kan vara svårt, om inte omöjligt, att upprätthålla den roll som han eller hon förutsätts spela vid exempelvis en infiltrationsåtgärd.¹³² Under senare år har även den ökande förekomsten av internationell

¹²⁵ Lag (2006:939) om kvalificerade skyddsidentiteter, 4§.

¹²⁶ Ibid not 125, 6§.

¹²⁷ Ibid not 125, 8§, Prop. 2005/06:149, s 1.

¹²⁸ Ibid not 125, 10§.

¹²⁹ Prop. 2005/06:149, s 1.

¹³⁰ Ibid not 129, s 19.

¹³¹ Ibid not 129, s 19.

¹³² Ibid not 129, s 19.

terrorism förstärkt behovet av att polis i vissa sammanhang kan uppträda under skyddsidentiteter enligt propositionen.¹³³

Svensk polis har enligt beredningen haft svårigheter vid infiltration, vilket främst beror på den svenska folkbokföringens öppenhet. Rikspolisstyrelsen uttryckte oro för att svensk polis alltmer riskerar att isoleras i det internationella arbetet om inte Sverige gick med på införandet av denna lag och i förarbetena delade man även samma oro.¹³⁴

Propositionen nämner även det personsäkerhetsarbete som redovisats ovan, som då också var aktuellt, och menar att poliser får stora svårigheter att uppträda diskret i denna vittnesskyddande verksamhet om det inte går att skapa kvalificerade skyddsidentiteter. Att de deltagande poliser inte kan dölja att det är poliser på ett fullgott sätt innebär självfallet att de dra uppmärksamhet till sig och att skyddet för vittnen som åsyftas, urholkas. Dessutom begränsar det även det svenska myndigheternas möjligheter att delta i europeisk och annat internationellt vittnesskyddsarbete beskrivet ovan.¹³⁵

Vidare står det att den polisman som uppträder under en kvalificerad skyddsidentitet inte kommer ha en ”dubbel rätthandlingsförmåga” i rättslig mening. Rättigheter och skyldigheter är knutna till personen och inte till personuppgiften. Om en polisman, S.S. uppträder under den kvalificerade skyddsidentiteten T.T., kommer han eller hon kunna ingå rättshandlingar så som köp, hyresavtal och så vidare i skyddsidentitetens namn, men de förpliktelser som T.T. därvid tar på sig binder S.S. personligen på samma sätt som om förpliktelserna hade kommit till när han eller hon uppträdde i sitt verkliga namn, S.S.¹³⁶

Genom införandet av denna lag är det idag möjligt att föra in de fiktiva personuppgifterna i folkbokföringen, vilket förbättrar förutsättningarna för framgångsrika infiltrationsåtgärder påtagligt både nationellt och internationellt.¹³⁷

9.4. Eventuella nackdelar med införandet av kvalificerade skyddsidentiteter

En av remissinstanserna, Sveriges domareförbund, förklarade sig förstående inför polisens behov av att få fram upplysningar och information om brottslighet. Emellertid ställer sig

¹³³ Prop. 2005/06:149, s 22.

¹³⁴ Ibid not 133, s 23 f.

¹³⁵ Ibid not 133, s 25.

¹³⁶ Ibid not 133, s 48.

¹³⁷ Ibid not 133, s 23.

förbundet nekande till förslaget, eftersom detta skulle innebära att personer kan uppträda under kvalificerade skyddsidentiteter inför domstol.¹³⁸

Journalistförbundet uttryckte också farhågor i sitt remissvar, då de fruktade att poliser med skyddsidentitet kan komma att olovligt bereda sig tillträde till tidningsredaktioner eller utge sig för att vara journalister och förmå någon att lämna känsliga uppgifter. Propositionen avfärdar dock denna oro och menar på att poliser som uppträder under skyddsidentitet måste naturligtvis följa RB:s regler men också bestämmelser om tvångsmedel liksom Tryckfrihetsförordningens (TF) regler till skydd för meddelare och tidningsredaktioner.¹³⁹

Behovet av kvalificerade skyddsidentiteter bör enligt propositionen vägas mot de nackdelar som förekomsten av fiktiva personuppgifter kan ha. För medborgarna kan förekomsten av sådana fiktiva uppgifter också innebära praktiska olägenheter. Denna invändning torde enligt propositionen kunna tillmätas mindre vikt, om regleringen ges i en restriktiv utformning och att kontroll anförtros till ett oberoende organ.¹⁴⁰

Propositionen nämner även vikten av en lagreglering, för att uppfylla rättsäkerhetskravet på förutsägbarhet samt att en sådan lagstiftning skulle ligga väl i linje med legalitetsprincipen i Regeringsformen. Vidare påpekas betydelsen av en reglering för att inte riskera att hamna i en juridisk gråzon vad gäller myndigheters maktutövning.¹⁴¹

Risken för missbruk behandlas även i propositionen, men beskrivs enligt förslaget som mycket liten. Regleringen måste dock utformas så att risken, för att enskilda tjänstemän att missbruka systemet, minimeras. Propositionen menar att detta går att lösa genom att det inte är tjänstemannen personligen som förfogar över skyddsidentiteten utan den myndighet vid vilken han eller hon är anställd. Det är även den anställningsmyndigheten som ansöker om den kvalificerade skyddsidentiteten samt ansvarar för att tjänstemannen inte använder sig av de identitetshandlingar som hör till skyddsidentiteten annat än under tjänsteutövningen.¹⁴²

Ett annat problem som beskrivs i propositionen är bestämmelsen i TF där det stipuleras att en handling är allmän om den förvaras hos en myndighet och är att anse som inkommen till eller upprättad hos en myndighet. Detta innebär att allmänheten som regel har rätt att ta del av dessa handlingar. Det kan dock föreligga hinder mot denna utlämning på grund av bestämmelser om sekretess, vilket leder till att i den mån uppgifter i ett ärende om

¹³⁸ Prop. 2005/06:149, s 22.

¹³⁹ Ibid not 138, s 23.

¹⁴⁰ Ibid not 138, s 25.

¹⁴¹ Ibid not 138, s 30.

¹⁴² Ibid not 138, s 50.

kvalificerad skyddsidentitet begärs ut, skall de lämnas ut om inte en eller flera sekretessbestämmelser hindrar utlämnandet.¹⁴³

Offentlighetsprincipen tas också i beaktande. Det beskrivs hur denna princip är en oundgänglig del av vårt demokratiska statskick och grundlagsfäst i TF. Detta innebär att gemene man har rätt till insyn i myndigheters verksamheter som på så sätt främjar rättssäkerheten och effektiviteten, men främjar också principerna om yttrande- och informationsfriheten som även dessa är grundlagsskyddade. Emellertid beskrivs det hur ett helt fritt informationslämnande skulle kunna skada de viktiga intressen som den kvalificerade brottsbekämpningen och underrättelseverksamheten har till uppgift att värna om. SekrL måste därför ge möjligheten att inskränka offentlighetsprincipen beträffande vissa känsliga uppgifter.¹⁴⁴ Sekretessen bör gälla för den myndighet som beslutar om skyddsidentiteten, den myndighet i vars verksamhet skyddsidentiteten skall användas men bör givetvis också gälla den myndighet som verkställer ett beslut om kvalificerad skyddsidentitet genom att utfärda körkort, pass eller andra identitetshandlingar. Eftersom beredningen inte ansåg att SekrL bestämmelser uppfyllde ett fullgott skydd, menade man i propositionen att det var nödvändigt att komplettera SekrL med en särskild sekretessbestämmelse för uppgifter som hänför sig till ärenden om kvalificerade skyddsidentiteter.¹⁴⁵

Idag finns det en specifik bestämmelse i sekretesslagen, 5:10§, men som gäller med ett omvänt skaderekvisit. Detta innebär att uppgifterna får lämnas ut bara om det står klart att uppgifterna kan röjas utan att det motverkar verksamheten hos den ansökande myndigheten.¹⁴⁶

9.5. Används de kvalificerade skyddsidentitetsuppgifterna även i en domstolsprocess?

Sist men absolut inte minst behandlar propositionen frågan vad gäller den kvalificerade skyddsidentiteten i en domstolsprocess. Det har beskrivits ovan vilka rättigheter den tilltalade har till insyn i och med att han eller hon delges skälig misstanke om brott. Frågan som beredningen ställde sig var om polisernas identitet kunde hemlighållas även efter det att förundersökningen avslutats. Om åklagaren åberopar förhör med tjänstemannen som vittne eller som målsägande, utgör uppgifterna processmaterial och kan då inte hemlighållas för den

¹⁴³ Prop. 2005/06:149, s 62.

¹⁴⁴ Ibid not 143, s 64.

¹⁴⁵ Ibid not 143, s 65 f.

¹⁴⁶ Zeteo kommentar till 5:10§ SekrL.

misstänkte eller hans eller hennes försvare som även beskrivits ovan.¹⁴⁷ Sveriges domarförbund ansåg att det var väl långtgående att tillåta vittnesmål i skyddsidentitetens namn. Rikspolisstyrelsen å andra sidan menade att det fanns ett behov av att ge polismän möjlighet att vittna under skyddsidentitet.¹⁴⁸ Regeringens bedömning var dock till sist att tjänstemännen som har en kvalificerad skyddsidentitet, i samband med vittnesförhör eller målsägandeförhör bör få använda det namn som ingår i skyddsidentiteten. De bör dock upplysa om att det är frågan om en skyddsidentitet i samband med förhöret.

De anledningar som regeringen uppger till detta resultat är att tjänstemän i den brottbekämpande verksamheten ofta har gjort iakttagelser som kan vara av största betydelse i en rättegång. Om tjänstemannen skulle vara tvungen att uppge sitt verkliga namn, skulle detta kunna utsätta honom för stora risker men även den verksamhet som han eller hon deltagit och som kanske fortfarande pågår. Intresset av att en kvalificerad brottbekämpning och polisiär underrättelseverksamhet skall bedrivas effektivt och på ett, för de deltagande tjänstemännen, säkert sätt, väger därför så tungt att den kvalificerade skyddsidentiteten skall kunna användas i en rättegång.

Propositionen nämner även den nackdel som finns i att låta ett vittne avge en vittnesutsaga under annat namn än det verkliga. Domstolen och parterna kommer inte att få någon riktig bild av vem vittnet är och inte heller att få möjlighet att ställa relevanta följdfrågor som är av betydelse för att bedöma vittnets trovärdighet. Detta skulle kunna innebära att systemet närmar sig det som denna uppsats baseras på, nämligen anonyma vittnen. Propositionen presenterar Europakonventionen och de rättsfall som behandlat detta som stöd för sitt resonemang och nedan kommer en utförlig presentation göras av detta.¹⁴⁹

Propositionen avfärdar möjligheten till att detta skulle gå emot Europakonventionens artiklar på något sätt, så länge domstolen och parterna känner till att vittnet uppträder under ett fiktivt namn samt att tjänstemannen under själva vittnesmålet inte fortsätter att spela den fiktiva rollen eftersom det skulle innebära ett vilseledande av domstolen och parterna.

Tjänstemannen bör på samma sätt som om när han vittnar i sitt verkliga namn, uppge uppgifter om sin anställning, vidare bör båda parterna ha samma möjligheter att ställa frågor till vittnet om hans eller hennes iakttagelser och hur det kommit sig han eller hon har kunnat göra dessa iakttagelser.¹⁵⁰ Beredningen ansåg därför att vittnesförhör under en kvalificerad

¹⁴⁷ Prop. 2005/06:149, s 69.

¹⁴⁸ Ibid not 147, s 70.

¹⁴⁹ Ibid not 147, s 70.

¹⁵⁰ Ibid not 147, s 71.

skyddsidentitet var acceptabelt såvida dessa förutsättningar var uppfyllda. Beredningen bortser dock inte från att domstolen bedömer vittnesmålet som sämre än normalt i det enskilda fallet och i vissa fall ge förhöret ett lägre bevisvärde.¹⁵¹

9.6. Skyddsidentiteter i det internationella polissamarbetet

Den grova, organiserade brottsligheten är gränsöverskridande. Propositionen beskriver därför hur det utvecklas ett allt mer omfattande och betydelsefullt internationellt polisiärt samarbete. Här har användandet av skyddsidentiteter fått en ökad betydelse och de förekommer exempelvis, att vid en spaningsoperation som är gemensam för två eller flera länder, polis från ett av länderna uppträder under skyddsidentitet i ett av de andra länderna. Länderna bistår även varandra med den kompetens som behövs, språkkunskaper och så vidare.¹⁵²

Samarbetet tog fart i mitten av 1980-talet då den organiserade brottsligheten och den gränsöverskridande narkotikabrottsligheten tilltog. Samarbetet omfattar idag såväl erfarenhetsutbyte och metodutveckling. Svensk polis deltog i samarbetet från dess start och idag benämns arbetet som *International Working Group on Police Undercover Activities (IWG)*. Det har sedan utvecklats ett antal undergrupper där en grupp till exempel är särskilt inriktad på frågor om rättsliga och praktiska aspekter på uppbyggandet av skyddsidentiteter, *International Backstopping Secretariat (IBS)*.¹⁵³ Det har visat sig att polisen i Sverige har väsentligt sämre möjligheter att skapa hållbara skyddsidentiteter än utländsk polis har. I samtliga övriga länder, däribland Danmark, Finland och Norge, kan man, under olika förutsättningar, skapa förhållandevis hållbara skyddsidentiteter som kommer till uttryck i offentliga identitetshandlingar och register.¹⁵⁴

10. Norsk rätt

10.1. Inledning

Det är inte bara i Sverige som vi med åren blivit mer och mer öppna för anonymitet i våra domstolar, utan våra nordiska grannländer är också öppna för denna typ av förändring. I Norge går man steget längre än Sverige och ändrade sin straffprocesslag, straffprocessloven,

¹⁵¹ Prop. 2005/06:149, s 71.

¹⁵² Ibid not 151, s 21.

¹⁵³ Ibid not 151, s 21.

¹⁵⁴ Ibid not 151, s 21.

sommaren 2001 för att tillåta vittnesmål utan att identiteten röjs.¹⁵⁵ Det är av intresse att se hur Norge löst problematiken då det är ett nordiskt grannland som har en rättsordning som påminner mycket om vår. Kanske kan Sverige lära sig av Norges misstag och inte införa anonymitet i våra domstolar eller så finner Sverige att Norges lösning är så pass fördelaktig att den bör appliceras i vår rättsordning.

10.2. Straffprocessloven

I de norska förarbetena till de nya bestämmelser i straffprocessloven, som tillåter anonyma vittnen, redogörs både den faktiska och den rättsliga bakgrunden till införandet av de nya reglerna. Sammanfattningsvis var man bekymrad över att allt grövre hot om repressalier var ett allvarligt hot mot rättssamhället och man var även oroad över vilka konsekvenser denna typ av våld och hot skulle få för straffrättsapparaten effektivitet.¹⁵⁶ Innan denna lagändring fann Höyesterett att det var omöjligt att hemlighets hålla vare sig poliser eller andra vittnens identiteter i brottmål. Det fanns helt enkelt inte stöd i lagen för denna typ av vittnesmål, varför en ändring av lagen var nödvändig för att anonyma vittnesmål skulle kunna genomföras.¹⁵⁷

Huvudregeln i straffprocessloven, §130 slår fast att det är en plikt för vittnen att uppge namn, födelsedatum, civilstånd, hemvist och förhållande till misstänkt och målsägande. Reglerna om anonyma vittnesmål är därför att anse som undantag från denna huvudregel.

För att rätten ska kunna bestämma om anonyma vittnesmål krävs det att fyra materiella huvudvillkor samt att ett processuellt villkor är uppfyllda.¹⁵⁸

Det första villkoret begränsas av vad för slags omständigheter i målet man har att göra med. Det är bara i överträdelse av vissa bestämda och angivna straffbestämmelser som det över huvudtaget finns anledning för rätten att besluta om anonyma vittnesmål.¹⁵⁹ Exempel på brott där detta villkor blir uppfyllt är allvarliga narkotikabrott, grova rån, dråp eller mord.¹⁶⁰ Nästa villkor kräver att det föreligger en farosituation. Exempel på farosituationer är då det finns risk för allvarlig brottslighet som kränker liv, hälsa eller frihet för vittnet eller någon närstående om identiteten röjs. Det tredje villkoret kräver vidare att beslutet om ett anonymt vittnesmål är absolut nödvändigt. Om det skulle finnas andra, mindre ingripande sätt att tillvarata vittnets intressen ska ett anonymt vittnesmål inte godkännas. Det sista materiella

¹⁵⁵ Motion 2008/09:Ju363

¹⁵⁶ Ibid not 155.

¹⁵⁷ Ibid not 155.

¹⁵⁸ Ibid not 155.

¹⁵⁹ Ibid not 155.

¹⁶⁰ Apropå, 4/2007.

villkoret kräver att den tilltalades försvar inte sätts åt sidan. Man ska fråga sig i hur stor utsträckning den tilltalades rätt att ifrågasätta vittnes trovärdighet begränsas av ett anonymt vittnesmål. Det hela baseras på hur viktigt det är för den tilltalade att känna till vittnets identitet för att kunna försvara sig, vilket även påpekats tidigare i uppsatsen.¹⁶¹

Det finns även ett processuellt villkor. För att ett anonymt vittnesmål ska kunna beslutas krävs det att statsadvokaten, vilket kan jämföras med riksåklagaren i Sverige, ger in en begäran om det. Om rätten finner att samtliga villkor är uppfyllda *kan* ett anonymt vittnesmål godkännas. Detta innebär dock inte att rätten *måste* besluta om det bara för att villkoren är uppfyllda. I varje konkret fall får rätten företa en värdering om det är ändamålsenligt att tillåta att vittnets identitet hålls dold i större eller mindre utsträckning. Det finns flera sätt att genomföra ett beslut om ett anonymt vittnesmål. Det kan vara allt ifrån att vittnets namn inte röjs, att andra upplysningar som kan leda till att vittnets identitet blir känt inte röjs, till att fysiska eller tekniska åtgärder kan sättas i verket för att hålla vittnets identitet hemlig. Åtgärderna kan utnyttjas var för sig eller i kombination.¹⁶²

Reglerna i Norge har ännu inte utvärderats men den 15 februari 2008 tillsattes en kommitté, Metodekontrollutvalget, med uppdrag att bland annat utvärdera reglerna om anonyma vittnen. Betänkandet ska lämnas till det norska Justis- och Politidepartementet senast den 1 juli 2009.¹⁶³

11. Europakonventionens ställning till anonyma vittnen

11.1. Inledning

Ovan har Norges ställning presenterats vad gäller anonyma vittnen och nedan kommer en presentation göras av Europadomstolens praxis. Det är viktigt att redovisa denna praxis, då Sverige, som ratificerande stat, har undertecknat Europakonventionen och därigenom blir folkrättsligt bunden i förhållande till andra stater. I den praxis som kommer att presenteras, har ett flertal länder blivit fällda i Europadomstolen och Sverige, som alla andra ratificerande länder, måste ta lärdom av detta så att vi inte gör om samma misstag igen.

¹⁶¹ Motion 2008/09:Ju363.

¹⁶² Ibid not 161.

¹⁶³ Ibid not 161.

11.2 Generell information

Var och en är enligt artikel 6 i Europakonventionen, vid en anklagelse mot honom för brott, berättigad till en rättvis och offentlig förhandling inom skälig tid och inför en oavhängig och opartisk domstol som upprättats enligt lag. Den som blivit anklagad för ett brott har vidare vissa minimirättigheter, som till exempel få tillräckligt med tid och möjlighet att förbereda sitt försvar och att förhöra eller låta förhöra vittnen som åberopas mot honom samt att själv få vittnen inkallade och förhörda under samma förhållanden som vittnen som åberopats mot honom.

Europadomstolen skall göra en rättslig bedömning av de fall som tas upp till prövning. Prövningen skall mynna ut i ett konstaterande om konventionen har överträtts eller inte. Om ett överträdande anses begånget kan domstolen döma ut skadestånd till klaganden men ibland kan det även leda till att lagstiftningen ändras hos medlemsstaten. Europarådets ministerkommitté ser sedan till, genom övervakning, att konventionsstaten verkställer domstolens avgörande. Några egentliga verkställighetsåtgärder kan inte vidtas mot en stat, utan systemet bygger på att staterna lojalt följer de förpliktelser som åläggs dem.¹⁶⁴

Tidigare i detta arbete har den tilltalades rättigheter vad gäller förhör med vittnen och rätten till att ta del av processmaterial presenterats. Utmärkande för en rättvis rättegång enligt Europakonventionen är att parterna är likställda i processen och att proceduren inte gynnar den ene på den andres bekostnad. Vad som bland annat krävs är att den tilltalade inte får sämre möjligheter än åklagaren att utföra sin talan i domstolen.¹⁶⁵ Det förutsätts att en tilltalad får tillfälle att ställa frågor till vittnen och andra personer som hörs muntligen för att på så vis få fram ytterligare upplysningar eller för att påvisa svagheter i deras utsagor. Principen om ett kontradiktoriskt förfarande syftar till att garantera att båda parterna får kännedom om allt material i processen och får tillfälle att framföra sina synpunkter på detta material samt att de får lika goda möjligheter att åberopa bevisning och att utföra sin talan i processen.¹⁶⁶ Det är därför enligt konventionen inte möjligt för en domstol att basera sitt avgörande på muntliga utsagor av någon som den tilltalade inte haft möjlighet att förhöra.¹⁶⁷ Gäller samma princip även vittnets identitet?

¹⁶⁴ Danelius, Hans, *Mänskliga rättigheter i europeisk praxis* (2:a uppl.), s 33.

¹⁶⁵ Ibid not 164, s 195.

¹⁶⁶ Ibid not 164, s 195 f

¹⁶⁷ Europakonventionen, artikel 6:3 d).

Europadomstolen har i ett antal fall avgjort hur man skall bedöma vittnesmål gjorda av så kallade anonyma vittnen. Rättsfallen och de principer som härleder från dem redovisas nedan.

11.3. Kostovski mot Nederländerna

Kostovski¹⁶⁸ blev dömd för ett bankrån. Till grund för denna dom låg två vittnesmål som lämnats till polisen, men vars identiteter var helt okända för Kostovski. Vittnena hördes inte på nytt under rättegången då deras identitet som sagt var okänd. Försvaret hade därför inte vid något tillfälle kunnat ställa frågor till de två vittnena, vilket gjorde det svårt att ifrågasätta deras allmänna trovärdighet. Europadomstolen ansåg att försvarets rättigheter inte hade respekterats och att artikel 6 i Europakonventionen hade kränkts.

11.4. Windisch mot Österrike

I detta fall hade två oidentifierade personer lämnat uppgifter till polisen. Windisch¹⁶⁹ dömdes på grundval av dessa uppgifter, vilket ansågs strida mot artikel 6 i Europakonventionen. Bedömningen ändrades inte av att de två polismän som förhört de både oidentifierade vittnena hördes som vittnen inför domstol.

11.5. Lüdi mot Schweiz

Lüdi¹⁷⁰, som åtalats för narkotikabrott, fälldes med en bevisning som bestod av uppgifter som lämnats av en polisinfiltratör. Denne hördes aldrig under rättegången då man inte ville röja hans identitet. Ett brott mot artikel 6 i Europakonventionen ansågs föreligga.

11.6. Doorson mot Nederländerna

I detta fall, som också gällde åtal för narkotikabrott, bestod en viktig *del* av bevisningen av uttalanden av två personer, som identifierat Doorson¹⁷¹ som narkotikahandlare med ledning av en samling fotografier föreställande olika personer. Dessa två vittnen ansågs vara i behov av anonymitet för att inte riskera att utsättas för repressalier. Doorsons försvarsadvokat fick tillfälle att ställa frågor till vittnena men utan att veta deras identitet. Deras identitet avslöjades inte heller under rättegången eller i domen. *Det hade emellertid också funnit viss annan*

¹⁶⁸ Kostovski mot Nederländerna, dom 1989-11-20

¹⁶⁹ Windisch mot Österrike, dom 1990-09-27.

¹⁷⁰ Lüdi mot Schweiz, dom 1992-06-15.

¹⁷¹ Doorson mot Nederländerna, dom 1996-03-26.

bevisning. Med hänsyn till dessa omständigheter ansåg Europadomstolen att förfarandet *inte* hade stått i strid med artikel 6:1 i förening med artikel 6:3 d).

Europadomstolen gjorde sedan följande viktiga uttalande vad gäller anonyma vittnen; ”Som Europadomstolen tidigare uttalat, hindrar konventionen inte att man på förundersökningsstadiet förlitar sig på källor som anonyma uppgiftslämnare. När domstolen senare använder de upplysningar dessa lämnat som grundval för en fällande dom, kan detta emellertid skapa problem i förhållande till konventionen.” Domstolen fortsätter; ” Som redan var underförstått i - - - Kostovskidomen - - -, är - - - användning - - - [av utsagor av anonyma uppgiftslämnare] *inte under alla förhållanden oförenliga med konventionen* (min kursivering). Visserligen kräver artikel 6 inte uttryckligen att man tar hänsyn till vittnens eller målsägandes intresse i samband med att de kallas för att höras i ett mål. Emellertid kan deras liv, frihet, eller personliga säkerhet stå på spel, liksom intressen som i allmänhet är att hänföra till artikel 8 i konventionen. Sådana intressen för vittnen och målsägande skyddas i princip av andra materiella bestämmelser i konventionen, vilket innebär att konventionsstaterna bör organisera sina straffprocesser så, att dessa intressen inte äventyras på ett oförsvarligt sätt. Mot denna bakgrund kräver principerna för en rättvis rättegång också att försvarets intressen i förekommande fall avvägs mot intressena hos vittnen och målsägande som kallas att avge utsagor.”¹⁷²

11.7. Van Mechelen m.fl. mot Nederländerna

Klagandena¹⁷³ hade dömts för bland annat bankrån, på grund av rapporter av oidentifierade poliser. Poliserna hördes inför en undersökningsdomare, men försvarsadvokaten och åklagaren satt i ett angränsande rum med ljudanläggning och kunde ställa frågor till klagandena. Detta arrangerades då man inte ville äventyra polisernas fortsatta användbarhet och inte heller skapa risker för dem eller deras familjer.

Europadomstolen erinrade om att polismän har särskilda skyldigheter att bekämpa brott och i detta arbete ingår det även ofta att avge vittnesmål vid domstol. Det bör därför krävas *starka skäl* för att de i sådant sammanhang skall få uppträda anonymt.

I det förevarande fallet var polismännens vittnesmål den *huvudsakliga bevisningen* och det hade inte påvisats att det fanns något hot mot dessa eller deras familjer. På grund av dessa

¹⁷² Danelius, Hans, *Mänskliga rättigheter i Europeisk praxis*, s 239, (3:e uppl.).

¹⁷³ Van Mechelen m.fl. mot Nederländerna dom 1997-04-23.

omständigheter ansåg Europadomstolen att försvarets rättigheter hade inskränkts på ett sätt som inte stod i överensstämmelse med artikel 6:1 i Europakonventionen.

11.8. Visser mot Nederländerna

Rättegången hade i detta fall anordnats på samma sätt som i rättsfallet ovan. Skillnaden här var att personen som satt inför undersökningsdomaren istället var ett vittne och anledningen till vittnets anonymitet var att denne fruktade repressalier. Vittnets fruktan undersöktes inte mer utförligt utan försvarsadvokaten fick närvara i ett närbeläget rum och bereddes tillfälle att i skriftlig form ställa frågor till vittnet.

Med hänsyn till att vittnets uppgifter varit *avgörande* för att Visser¹⁷⁴ kunnat ställas till ansvar samt att vittnets fruktan inte närmare undersökts för att se om den funnits befogad, ansåg Europadomstolen att Visser inte erhållit en rättvis rättegång.

11.9. Kok mot Nederländerna

Detta rättsfall är ett exempel där Europadomstolen godkänt anonyma vittnen.¹⁷⁵

Anledningarna till att anonymiteten varit godtagbar var att de funnits *övertygande skäl* för att vittnet skulle skyddas genom anonymitet, att det också funnits *annan bevisning* i målet samt att *särskilda åtgärder hade vidtagits för att tillgodose försvarets intressen*, genom att försvaret hade fått genom undersökningsdomaren ställa frågor till vittnet och den undersökningsdomare som hållit förhöret hade i sin tur hörts som vittne inför domstolen.

11.10. Slutsatser av Europadomstolens praxis

Europadomstolen anser att det inte under alla förhållanden är oförenligt med konventionen att använda anonyma vittnen. Domstolen menar vidare att även om grundprincipen en rättvis rättegång är den princip som gäller, kan det ändå finnas omständigheter då det kan vara befogat med anonyma vittnen, till exempel när det finns risk för vittnets eller målsägandens liv eller hälsa. Det har därför i ett par fall godkänts att vittnen haft sin identitet skyddad. Ur dessa rättsfall kan man utläsa vissa krav som ställs för att en person eventuellt skall kunna erhålla en skyddad identitet.

Fört och främst krävs det att vittnesmålet inte är den *avgörande bevisningen* och då inte heller den enda. Om vittnesmålet backas upp av *annan bevisning* och inte heller är den bevisning som *väger tyngs*, det vill säga den bevisning som fäller den tilltalade, verkar det enligt

¹⁷⁴ Visser mot Nederländerna, dom 2002-02-14.

¹⁷⁵ Kok mot Nederländer, dom 2000-07-04.

rättsfallen som om anonymitet godkänns i denna del. Vidare krävs det att *försvarets rättigheter tillgodoses* på ett eller annat sätt. Försvaret skall få möjlighet att ställa frågor direkt till vittnet eller eventuellt genom en domare. Sist men inte minst, skall det finnas *övertygande skäl* till att vittnet måste vara anonym. Det är en helhetsbedömning som domstolen måste göra och man kan därför inte säkert säga hur många av dessa kriterier som måste vara uppfyllda för att det ska anses som befogat att använda anonyma vittnen.

Europadomstolen nämner i fallet Doorson att det åläggs på konventionsstaterna att lagstifta om vad som anses som godtagbar bevisning. De ska också vidare besluta om processen i sig, som en helhet, är att anse som rättvis. I rättsfallet nämns det vidare vad domstolen ansåg som *övertygande skäl* till anonymitet och det var att vittnet tidigare blivit utsatt av repressalier då denne vittnat i liknande fall, samt att narkotikahandeln ofta är präglad av hotelser. Det finns därför inget konkret tillvägagångssätt som måste följas, utan de medlemstater som vill använda sig av anonyma vittnen får se till att inför en lagstiftning som tillgodoser de principer och riktlinjer som redovisats i rättsfallen ovan.

12. Reform - En modernare rättegång

12.1. Inledning

Nedan kommer en presentation göras av den reform, vid namn ”En modernare rättegång” (EMR), som trädde i kraft vid de svenska domstolarna den första november 2008. Ett delbetänkande, som överlämnats till regeringen i skrivande stund, behandlar bland annat den tilltalades rätt att ta del av processmaterial i form av ljud – och bildupptagningar, se nedan, och vittnets integritetsskydd efter reformens införande. Denna reform är viktig att beakta då reformen kommer att leda till att vittnen numera spelas in både med ljud och bild. En tilltalad kan numera både *se* och *höra* vittnet då personen avgett sitt vittnesmål. Eftersom reformen är så pass nära ansluten i tiden vet vi ännu inte konsekvenserna av den och därmed inte följderna för framtida vittnen. Det som nedanstående kapitel handlar om är att presentera eventuella konsekvenser till denna reform utifrån ett vittnesperspektiv.

12.2. Ljud- och bildupptagning

I och med införandet av reformen i november kommer förhör med parter, vittnen och andra bevispersoner som huvudregel spelas in digitalt med både ljud och bild i tingsrätt.¹⁷⁶ Om målet överklagas skall förhören normalt inte tas om i hovrätten utan de ljud- och

¹⁷⁶ SOU 2008:93, s 9 f.

bildupptagningar som spelats in i tingsrätten ska förebringas som muntlig bevisning genom att de spelas upp i hovrätten.¹⁷⁷ I delbetänkandet skrivs det att hovrätterna därmed får ett bättre underlag än vad ljudupptagningar ger när det gäller att bedöma bevisvärdet av en i tingsrätten lämnad förhørsutsaga. Denna form av teknik kan förmedla gester och ansiktsuttryck som också har betydelse vid förståelsen av bedömningen av en persons utsaga på ett helt annat sätt än en enkel ljudupptagning. Antalet omförhör i hovrätten minskar också utan att hovrättens möjligheter att bedöma utsagan blir sämre, eftersom berättelsen i tingsrätten, som lämnas i närmare anslutning till den aktuella händelsen, är att föredra än en berättelse i hovrätten. Vad gäller vittnen och brottsoffer innebär det många gånger en fördel att slippa inställa sig i hovrätten.¹⁷⁸ Syftet är enligt delbetänkandet att förskjuta hovrätternas arbetsinriktning från omprövning till överprövning. Förhören skall som ovan redovisat inte tas om igen utan en uppspelning av tingsrättens ljud- och bildupptagning skall istället göras. Endast om ytterligare frågor behöver ställas till den som redan hörts i tingsrätten, får en förnyad bevisupptagning ske i hovrätten.¹⁷⁹ Enligt förarbetena till reformen kan tre olika typfall urskiljas där det kan vara befogat att ställa ytterligare frågor. För det första om en part tillåts åberopa nya omständigheter vars existens blir tvistiga och någon av parterna vill föra bevisning om dessa genom ett nytt förhör. Det andra scenariot är då ett förnyat förhör kan behövas och ny bevisning gör det nödvändigt att ta upp beviset på nytt. Det sista fallet är om det råder oklarheter om vad ett vittne menat med sin utsaga. Det är hovrätten som har det slutgiltiga ansvaret för bedömningen av om muntlig bevisning skall tas upp på nytt.¹⁸⁰

12.3. Rätt till insyn vad gäller ljud- och bildupptagningarna

Det har ifrågasatts om partens rätt till insyn enligt RB kan komma att leda till spridning av ljud- och bild – upptagningar på internet och på så sätt skada integritetsskyddet för förhörspersonerna.¹⁸¹ Att vara vittne är i sig en mycket påfrestande erfarenhet. Om vittnet nu också filmas kan denna reform resultera i ett vittnesmål som är ännu mer avskräckande för vittnet.

Delbetänkandet behandlar därför bland annat vad den tilltalade får ta del av. Det nämns att de ljud- och bildupptagningarna som erhålls kommer att bli allmänna handlingar och den som begär att få ta del av en bandinspelning har med stöd av 2:12-13§§ TF som regel rätt att ta del

¹⁷⁷ SOU 2008:93, s 9 f.

¹⁷⁸ Ibid not 177, s 27 f.

¹⁷⁹ Ibid not 177, s 29.

¹⁸⁰ Prop. 2004/05:131 s 203.

¹⁸¹ Ibid not 177, s 10.

av en sådan ljudinspelning och att få en avskrift eller kopia av den om inte domstolen anser att det finns särskilda skäl att göra en utskrift.¹⁸² Kopior av ljudinspelningar är således som regel tillgängliga för *envar* om inte sekretess gäller för dem.

En ny sekretessbestämmelse infördes på förslag av regeringen, som stipulerar att sekretess gäller hos domstol för uppgift i bild som ingår i en ljud- och bildupptagning av ett förhör som hållits i domstol, om det inte står klart att uppgiften kan röjas utan att den hörde lider men. Om osäkerhet råder på denna punkt får bilden i ljud- och bildupptagningen inte visas eller på annat sätt lämnas ut av domstolen, SekrL 7:48§.¹⁸³

Sekretessbestämmelsen gäller med ett omvänt skaderekvisit. Detta innebär att det föreligger en presumtion för sekretess. Om domstolen inte vet förhörspersonens inställning till frågan om utlämnande, kan den utgå från att uppgifterna inte kan lämnas ut. Domstolen har vidare ingen skyldighet att ta kontakt med den enskilde och avgöra dennes inställning till en begäran om utlämnande.¹⁸⁴ Det är endast *bilduppgiften* i ljud- och bildupptagningen som träffas av sekretessbestämmelsen. Därför kan, som ovan beskrivet, istället en *ljudupptagning* lämnas ut vid en begäran och där bildupptagningen är sekretessbelagd.¹⁸⁵ I delbetänkandet framhäver man vem sekretessen är avsedd att skydda, vilket är den *enskilde förhörspersonens* intresse av att inte lida men. Därför utesluts andra enskilda eller allmänna intressen enligt den nya sekretessbestämmelsen.¹⁸⁶ I vanliga fall skulle denna form av sekretess upphöra i och med att uppgifterna läggs fram vid en offentlig förhandling i samma mål eller ärende, SekrL 12:3§. Detta gäller dock inte bestämmelsen om sekretess i 7:48§ SekrL beskriven ovan. Denna består även efter det att ett förhör läggs fram genom ljud- och bildupptagning vid en offentlig förhandling i samma mål eller ärende då det införts ett uttryckligt undantag i paragrafen.¹⁸⁷

Sekretessbestämmelsen kan, som också tidigare beskrivits, kollidera med principen om partinsyn. Enligt 14:5§ SekrL utgör sekretess inte någon begränsning i parts rätt enligt RB:s regler att få del av alla omständigheter som läggs till grund för avgörande av mål eller ärende. Sekretessen för uppgifter i sådant processmaterial viker alltså för partens rätt att ta del av den. Att sekretessen viker för partinsynen innebär dock inte att parten med automatik har rätt att få den handlingen utlämnad till sig och inte heller per automatik rätt att få en elektronisk kopia av bildupptagningen utlämnad till sig. I dessa fall tillgodoses partinsynen genom att

¹⁸² SOU 2008:93, s 33.

¹⁸³ Ibid not 182, s 34 f.

¹⁸⁴ Ibid not 182, s 34.

¹⁸⁵ Ibid not 182, s 34.

¹⁸⁶ Ibid not 182, s 34.

¹⁸⁷ Ibid not 182, s 35.

uppspelningen visas för denne i domstolens lokaler eventuellt i kombination med att parten får en kopia av enbart ljudupptagningen.¹⁸⁸ Det finns inget rättsligt förbud enligt beredningen, att en kopia lämnas till parten,¹⁸⁹ men det anses dock enligt Högsta domstolen ofta inte lämpligt att lämna ut en kopia till en part eller ett ombud med tanke på spridningsrisken.¹⁹⁰

12.4. Eventuella konsekvenser av denna reform utifrån ett vittnesperspektiv

Regeringen har påpekat att det är ett betydligt större intrång av den personliga integriteten att ta del av videoinspelning än att ta del av en ljudinspelning. Brottsoffer upplever många gånger offentligheten som mycket pressande och många personer skulle sannolikt överväga att inte frivilligt medverka till ett förhör med vetskap om att uppgifter om utseende och sättet att agera kan komma att spridas på ett obegränsat sätt.¹⁹¹ I delbetänkandet skrivs det vidare att allmänhetens tilltro till domstolarnas vilja och förmåga att skydda vittnens integritet eller till och med säkerhet kan påverkas också där negativt.¹⁹² Utlämnandet av kopior kan enligt beredningen vara förenat med förbehåll för parten, ställföreträdaren, ombudet, försvararen, målsägandebiträdet och åklagaren om det behövs för att eliminera missbruk.¹⁹³ Förbehållet kan innebära begränsningar i mottagarens rätt att kopiera, sprida eller annars förfoga över bildupptagningen. Försvararen kan få ett förbehåll som innebär att denne inte får låta huvudmannen hantera upptagningen. Detta får dock inte leda till ett förbud för den tilltalade att titta på upptagningen tillsammans med försvararen eller ombudet. Om förbehållet bryts kan personen i fråga, enligt beredningen straffas enligt 20:3§ BrB.¹⁹⁴

I Domstolsverkets förberedelsearbete inför EMR-reformen uttrycktes oro över hur partsinsynen egentligen kommer att hanteras. Det har påtalats oklart vilken rätt till insyn RB ger och att det till stor del kommer att bygga på den enskilda domarens ställningstagande huruvida en kopia av en ljud- och bildupptagning kommer att på begäran lämnas ut till en part eller inte.¹⁹⁵ Det underströks starkt i arbetet att integritetsskyddet riskerar att bli en illusion om bildupptagningarna lämnas ut till parten. Detta kommer att medföra att det blir svårt att få personer att medverka vid förhör och att de säkerligen kommer att känna sig pressade. Om ett

¹⁸⁸ Prop. 2004/05:131, s 120.

¹⁸⁹ SOU 2008:93, s 10.

¹⁹⁰ HD avgörande 25 september 2008 i mål B 3009-08

¹⁹¹ Ibid not 189, s 33 f.

¹⁹² Ibid not 189, s 11.

¹⁹³ Ibid not 189, s 11.

¹⁹⁴ Ibid not 189, s 11.

¹⁹⁵ Ibid not 189, s 43.

förhör skulle spridas ut på internet skulle detta kunna medföra att förtroendet för rättväsendet till viss del rubbas.¹⁹⁶ Problemet med spridningsrisken är stort. Införandet av visningsrum på domstolarna kritiserades, då det skulle innebära ökade kostnader för resor och dylikt men också onödiga resor ur ett tidsperspektiv. Det har påpekats att det är otroligt viktigt att försäkra sig om att bildupptagningarna inte spelas in med mobiler eller annan utrustning ifall visningsrum används. Debatten stannar inte här, utan det diskuterades även om det fanns plats för sådana visningsrum i domstolarna, om personalresurserna skulle räcka till samt om vilken uppspelningsutrustning som skall användas.¹⁹⁷

På ett möte den 8 mars 2007 behandlades flertalet av ovan beskrivna problem. Man kom fram till att advokater och åklagare måste behandlas lika. Ljudupptagningarna ansågs vidare vara tillräckliga som underlag för advokater och åklagare. Om det var så att behov finns för den tilltalade att se materialet, skulle detta få ske på domstolen.

12.5. Testperiod

Det nya systemet har testats under en period hos domstolarna. Domstolarna har i några fall avslagit parternas begäran av att få ta del av ljud- och bildupptagningar.

I ett fall, där tingsrätten beslutade att fälla den tilltalade, begärde denne att Göta hovrätt skulle översända kopior av ljud- och bildupptagningarna från tingsrätten av förhöret med honom själv och av vittnesförhören. Skälen som den tilltalade anförde var att han behövde upptagningarna för att kunna ta ställning till dels vilka åtalspunkter som skulle omfattas av överklagandet, dels i vilken form bevisningen skulle förelämnas samt att han var förhindrad att ta del av upptagningarna vid hovrätten eller tingsrätten, eftersom han var frihetsberövad och befann sig på en rättspsykiatrisk klinik.¹⁹⁸

Hovrätten beslutade att bifalla framställning i den del som avsåg kopior med den tilltalade själv men endast ljudupptagningar från vittnesförhören. Bildupptagningarna från vittnesförhören utlämnades därför inte. Hovrätten anförde att det inte stod klart att de kunde röjas utan att vittnena led men för detta. Vidare uttalade hovrätten att frågan om partinsyn enligt RB och hur denna insyn förhåller sig till bestämmelserna inte är klart och entydigt reglerat. Hovrätten fortsätter med att verifiera det ovan beskrivna, att rätten till partinsyn inte per automatik ger den tilltalade rätt att få den handlingen utlämnad till sig, där de

¹⁹⁶ SOU 2008:93, s 44.

¹⁹⁷ Ibid not 196, s 44.

¹⁹⁸ 5 maj 2008 i mål B 1089-08

omständigheter som domstolen grundar sitt avgörande på framgår. Avgörandet av på vilket sätt den tilltalade till exempel skall få ta del av omständigheterna kan i viss uträkning grundas på allmänna överväganden av vad som är lämpligt i det enskilda fallet.¹⁹⁹ Hovrätten tar hänsyn till enskildas personliga integritet och anför hur angeläget det är att motverka risken för spridning av bildupptagningar, varför upptagningarna måste hanteras med stor försiktighet. Dessa omständigheter anser hovrätten tala med styrka för att bilduppgifterna inte bör lämna domstolarna. Den tilltalade och hans ombud fick därför istället ta del av bildupptagningarna i hovrättens lokaler, och därmed skulle partsynen vara tillgodosedd.²⁰⁰

Den tilltalade överklagade till Högsta domstolen och begärde med ändring av hovrättens beslut att Högsta domstolen skulle bifalla hans begäran om att få ut bildupptagningarna från förhören i tingsrätten med tre vittnen. Högsta domstolen meddelade prövningsstillstånd vad gäller denna del. RÅ skickade den 25 augusti 2008 en svarsskrivelse till Högsta domstolen där de bestrids ändring av hovrättens beslut. RÅ menar att bildupptagningarna från vittnesförhören i tingsrätten utgör enligt hans mening processmaterial som innefattar sådana omständigheter som läggs till grund för avgörande av mål och som avses i 14:5§ SekrL. Den tilltalade har därför rätt att ta del av vittnesförhören. Insynsrätten måste i och för sig anses vara tillgodosedd genom att den tilltalade får ta del av bildupptagningarna i hovrättens lokaler. I frågan om den tilltalade även skall få ut kopior av bildupptagningarna anser RÅ att detta måste föregås av en *lämplighetsövervägning* där olika intressen vägs mot varandra. I vanliga fall skall en tilltalad, som har insynsrätt, kunna få ut kopior av detta. I vissa fall kan det emellertid finnas vägande skäl som talar emot att kopior av materialet lämnas ut. Med hänsyn till skyddet för de enskilda vittnenas personliga integritet är det enligt RÅ:s mening mycket viktigt att bildupptagningarna, som är lagrade i digital form, inte lämnar domstolen för att till exempel förhindra att de sprids på webbplatser som till exempel You-Tube. Om detta sker kan det leda till att bevispersoner motsätter sig videoinspelning av förhör och i vissa fall även tveka inför att huvud taget medverka i rättegången. Hovrätten beslutade att den tilltalade och hans försvarare skulle få tillgång till bildupptagningarna i hovrättens lokaler. Med hänsyn härtill måste det ”mervärde” det skulle innebära för den tilltalade att få ut en kopia av bildupptagningarna anses som mycket litet. Hovrättens beslut var därför riktigt enligt RÅ.²⁰¹

¹⁹⁹ SOU 2008:93, s 46.

²⁰⁰ Ibid not 199.

²⁰¹ SOU 2008:93, s 46 f.

Sveriges Advokatsamfund yttrade sig i målet. Samfundet ansåg att det inte är tillräckligt att endast få ta del av bildupptagningen i domstolens lokaler eller att enbart få en ljudupptagning utlämnad för att tillgodose rätten till partsyn. Enligt samfundets mening bör utlämnandet ske med förbehåll för advokaten eller med teknik som hindrar kopiering eller annan vidare spridning. Det handlar ytterst om en rättsäkerhetsfråga enligt samfundet.²⁰²

Högsta domstolen avgjorde nyligen frågan i ett beslut som meddelades den 25 september 2008.²⁰³ Rätten avslog den tilltalades begäran med följande motivering. Först fastslog rätten att *bildupptagningarna är processmaterial som en part har en ovillkorlig rätt att ta del av alldeles oavsett om sekretess gäller eller inte*. Detta innebär dock inte att det finns en rätt att få ett eget exemplar av processmaterialet utan det bör finnas utrymme för allmänna *lämplighetsöverväganden*. Det är alltså en lämplighetsfråga om den tilltalades rätt skall tillgodoses genom studium i domstolen eller hos annan domstol eller genom att parten eller partens ombud får en kopia eller något annat sätt.²⁰⁴ Det räcker alltså inte att bara försvararen för den tilltalade får tillgång till materialet, utan den tilltalade har personligen rätt till denna insyn. Slutsatsen blir därför att då det inte är lämpligt att en part får en kopia av bildupptagningen som han kan behålla, kopiera eller sprida, anses partsynen tillfredsställd om han på ett rimligt sätt kan ta del av bildupptagningen på annat sätt, exempelvis genom besök hos en domstol.²⁰⁵ Det anses inte heller lämpligt, mot bakgrund av nu gällande rätt, att den tilltalades ombud eller försvarare får en kopia av materialet.²⁰⁶

13. Summering av argument

13.1. Inledning

Ovan har flera olika aspekter presenterats som både är för och emot anonyma vittnen och ovanstående kapitel har avsiktligt undanhållits från subjektiva tankar. I nedanstående kapitel kommer en summering göras. Summeringen består av de argument som finns *emot* och *för* anonyma vittnen vilket kommer göra det lättare att förstå min avslutande analys.

²⁰² SOU 2008:93, s 47 f.

²⁰³ HD: avgörande 25 september 2008 i mål B 3009-08

²⁰⁴ Ibid not 202, s 48.

²⁰⁵ Ibid not 202, s 48.

²⁰⁶ Ibid not 204, s 49.

13.2. Argument *för* anonyma vittnen

Anledningen till att det förs en sådan diskussion om ämnet anonyma vittnen och att det inte existerar i vår rättsordning, är att det inte går att finna en fullständigt god lösning på problemet. Det finns ingen lösning då vi som ”rättsstaten Sverige” värnar starkt om rättssäkerhetsprinciper så som offentlighetsprincipen och principen om partinsyn men *samtidigt* värnar starkt om de personer som vittnar i våra domstolar och som medverkar till att rättväsendet kan beivra brott. Resultatet blir två starka och otroligt viktiga principer som kolliderar inom ett och samma rättssystem.

Å ena sidan har vi behovet av medborgarnas lojalitet med rättsordningen som utgör en väsentlig beståndsdel i ett demokratiskt samhälle. Hela vår rättsordning bygger på att vittnen fritt och sanningsenligt kan lämna sina berättelser inför domstolen. Skulle man till att hota ett vittne, skulle detta lika gärna kunna innebära ett angrepp på rättsordningen och ytterst på samhället. Klimatet i och omkring rättegångarna om särskilt allvarlig brottslighet har under de senaste åren hårdnat. Det har också ovan redovisats hur brottet övergrepp i rättssak har eskalerat drastiskt de senaste åren. Villigheten att vittna har minskat och antalet fall av hot och trakasserier riktade mot vittnen har ökat under senare år. Utvecklingen har lett till att blivande vittnen och andra inblandade i ökad utsträckning känner en stor rädsla för att medverka i processer och i många fall vägrat att delta. Respekten och förtroendet för de rättsvårdande myndigheterna och deras uppgifter har också ifrågasatts.

Enligt en rapport av BRÅ, vid namn Nationella trygghetsundersökningen (NTU), har ”människor ett högre förtroende för att rättväsendet hanterar misstänkta rättvist än vad man har för att brottutsatta behandlas bra.”²⁰⁷ Vidare redovisas det att de vanligaste brotten mot person är hot och trakasserier. Omkring fem procent uppger att de har utsatts för dylika händelser under år 2006.²⁰⁸ Av resultaten i NTU framgår det även att personer med indirekta erfarenheter av utsatthet för brott, som att ha varit vittne till ett våldsbrott, är mer otrygga än de som inte har sådana erfarenheter.²⁰⁹ Vid vissa typer av allvarliga brott har angrepp på rättssystemet i form av hot och repressalier mot vittnen närmast satts i system. Brottslighet med anknytning till kriminella motorcykelgäng och vid grova narkotikabrott har sådant hot och våld ökat.

²⁰⁷ NTU-nationella trygghetsundersökningen 2007, rapport 2008:3, s 13.

²⁰⁸ Ibid not 207, s 6.

²⁰⁹ Ibid not 207, s 106.

Det är uppenbart att rättssystemet är sårbart för denna typ av angrepp. Det som tydligast anges som en av skiljelinjerna mellan en välfungerande demokrati och en underutvecklad diktatur är rättsväsendets effektivitet och förmåga att skapa förtroende för sin verksamhet.²¹⁰ Detta är centrala förutsättningar för att den regerande makten skall kunna upprätthålla legitimiteten i systemet. I budgetpropositionen för 2008 anges det att ”rättväsendet har ett särskilt ansvar för den enskildes rättssäkerhet och rättstrygghet”. Om människor inte känner förtroende nog för att anmäla brott eller om de känner en avsaknad av förtroende för våra åklagare och domstolar kan detta leda till att ingen ställer upp som vittne vid utredningar och rättegångar, vilket då leder till att rättväsendet får svårt att bedriva sin verksamhet.²¹¹ En utveckling i denna riktning kan ytterst leda till att vissa grupper finner att det lönar sig att systematiskt sabotera och blockera rättssystemet, vilket då kan leda till att förutsättningarna för att lagföra allvarlig brottslighet dramatiskt minskar. En rättssäker och effektiv brottmålsprocess förutsätter att allmänheten medverkar vid utredning av brott. Frågan är då hur man skall få personer att vittna som inte känner förtroende för rättväsendet eller som rent av är hotade till den grad att de inte vågar vittna. Räcker de vittnesskydd som redovisats ovan eller krävs det en drastisk ändring av lagen där vi tillåter anonyma vittnen?

13.3. Argument *mot* anonyma vittnen

Å andra sidan värnar även vårt rättssystem om två mycket viktiga rättssäkerhetsprinciper; offentlighetsprincipen och principen om partsyn. Artikel 6 i Europakonventionen stipulerar rätten till en rättvis rättegång. I denna artikel inbegrips rätten för den som står anklagad för ett brott att ha möjlighet att förhöra eller låta förhöra vittnen som åberopas mot denne samt att för egen räkning få vittnen inkallade och förhörda. Den misstänkte har därför rätt att få veta vem som står bakom anklagelserna för att kunna bemöta dem. Om den misstänkte inte får denna möjlighet, urholkas en mycket viktig rättssäkerhetsprincip. Källan och formerna för informationshämtning bör därför anges för att kunna värdera en viss utsaga. Det är bara att sätta sig in i den misstänktes situation för att förstå vikten av att få veta vem som sanningsenligt eller falskeligen hävdar att du begått ett brott. Måhända att du måste veta vem vittnet är för att kunna dra slutsatser av personens vittnesmål. Har beviset kommit till genom olagliga metoder? Kanske finns det några andra syften bakom uppgiftslämnandet som till

²¹⁰ NTU-nationella trygghetsundersökningen 2007, rapport 2008:3, s 116.

²¹¹ Ibid not 210.

exempel en hämndaktion? Detta skulle du aldrig kunna lyfta fram till rätten om du inte visste vem vittnet ifråga var. I vissa fall kan du till och med behöva veta personens ålder för att kunna ifrågasätta personens vittnesmål och förmåga att iaktta och dra slutsatser av en viss händelse.

Offentlighetsprincipen är också något som vi i Sverige värnar om i mycket stor utsträckning. Vårt rättsystem bygger bland annat på denna fundamentala princip och jag skulle vilja påstå att den är en del av vår nationella identitet sett ur ett internationellt perspektiv. Allmänna handlingars offentlighet utgör ett utomordentligt redskap för journalister i olika situationer men också för oss andra som svenska medborgare. Vi kan idag avhämta en dom med alla berördas namn på, vilket ger oss en möjlighet att kontrollera att domstolarna verkligen följer lagen samt att de berörda parterna behandlas rätt ur ett rättssäkerhetsperspektiv. Utan denna offentlighet skulle de rättsskipande myndigheterna kunna föra oss medborgare bakom ljuset och vi skulle därför inte kunna basera vårt rättsystem på kontrollerbarhet. Om vi godtar anonyma vittnen naggar vi rättssäkerheten i kanten. *Vem* avgör i vilka fall som det bör godkännas att vittnen är anonyma? *Hur* bestämmer man i vilka fall det bör godkännas att använda anonyma vittnen? Bör vi följa de indikationer som Europadomstolen ger oss i sin praxis, eller bör vi stå fast vid en av vårt rättssystemets viktigaste principer?

Hela diskussionen leder till en slutlig avvägning. Hittills har principen om partsyn och offentlighetsprincipen vägt tyngst i vår rättsordning. Frågan är om vågen tippat över på rätten till anonyma vittnen.

14. Analys

14.1. Inledning

Det har ovan presenterats den slutsats jag fattat vad gäller problematiken om anonyma vittnen. Skiljer man på principen om partsyn och rätten att få vara anonym och ser dem separata från varandra, är vardera intresse helt legitimt. Problemet uppstår när vi försöker sammanföra dem, vilket helt självklart uppkommer om vi tillåter anonyma vittnen. Problemet har diskuterats flitigt i både propositioner och i media, men offentlighetsprincipen och principen om partsyn har blivit de slutgiltiga vinnarna. Det har ovan beskrivits hur bland annat poliser idag kan vara anonyma i domstolen genom en så kallad kvalificerad

skyddsidentitet. Detta var för några år sedan helt otänkbart. Frågan jag ställer mig är vad som bidragit till denna acceptans. Vad är det som gör det mer acceptabelt att poliser får vara anonyma än att en vanlig medborgare, som råkat vara vid en speciell plats, vid en speciell tidpunkt och bevittnat något som denne sedan måste berätta om, får vara det? Polisen har valt yrket och vet vad han har att vänta sig och är även beredd på att hantera situationer av detta slag, vilket med stor sannolikhet inbegriper stora personliga risker. Den vanlige medborgaren råkar bara bevittna något, utan att själv ha valt det, och måste vittna då hans medverkan många gånger har en omedelbar betydelse för genomförandet av utredningen och lagföringen. Naturligtvis förstår jag syftet med en kvalificerad skyddsidentitet och jag anser också att det är mycket angeläget att använda detta i rätt situationer.

Jag anser att förklaringen till ovanstående resonemang är att samhället och dess konstitution inte är statiskt, varför inte heller rättsreglarna bör vara det. Lagen om kvalificerad skyddsidentitet är resultatet av ett föränderligt samhälle, där behovet av skydd för poliser är större än intresset för partinsyn för den tilltalade är. Lagstiftaren har vägt två intressen mot varandra och kommit fram till ovanstående slutsats. Nästa avvägning kommer med största sannolikhet vara avvägningen mellan anonyma vittnen och den tilltalades rätt till partinsyn. Något som tidigare var helt oacceptabelt med tanke på de missbruksmöjligheterna, så som anonyma poliser, är idag något fullt fungerande och till viss del accepterat. Är den svenska rättsordningen i behov av nästa avvägning - avvägningen mellan anonyma vittnen och principen om partinsyn?

14.2. Vittneskydden i den svenska rättsordningen

Idag kan vittnen skyddas på ett tämligen bra sätt tack vare det särskilda personsäkerhetsprogrammet som finns i Sverige. Någon djupare analys kan inte göras av programmet då det mesta är sekretessbelagt och därför kan det heller inte göras en säkerhets- och resultatbedömning. Man kan trots allt konstatera att det utgör en stor påfrestning på de personer som väljer att underkasta sig detta personsäkerhetsprogram. Vittnet ifråga, själv eller med sin familj, kommer med största sannolikhet behöva flytta och sälja sitt hus. Den trygga miljön som vittnets barn har, rubbas. De tvingas flytta till ett nytt område i Sverige eller till något annat land i Europa och starta ett nytt liv med nya skolor och nya vänner. Vittnet och dess partner måste söka nya arbeten, ny bostad och byta identitet. De behöver helt enkelt lämna varje litet spår av sitt tidigare liv på grund av ett vittnesmål. Kanske erhåller rättsapparaten en fällande dom och en fängslad person, men frågan är om detta är något som

vi kan kräva av våra medborgare som bara råkar befinna sig vid ”fel plats och vid fel tidpunkt” när brottet förövades?

Säkerhetsprogrammet utgör en sista utväg för de vittnen som blir inblandade i mycket svår brottslighet. För de vittnen som väljer att inte underkasta sig denna typ av dramatiska förändring finns det som ovan beskrivits bland annat kvarskrivning och spärrmarkering som alternativ. Vittnet ifråga kan på så sätt skydda sig från att personer söker upp honom och trakasserar honom utan att behöva flytta och drastiskt förändra sin livssituation. Tyvärr anser jag att personer som verkligen vill hitta vittnet och dess familj kan lyckas göra detta. Kvarskrivningen eller spärrmarkeringen gör bara att det tar lite längre tid. Personen ifråga kan erhålla en gammal klasslista och jämföra den gamla med den nya, där vittnets barn har ett annat namn. Personen kan därmed ta reda på vilket barn som har bytt namn, följa det barnet hem från skolan och mycket lätt hitta föräldern och vittnet ifråga. Detta är ett exempel på hur lätt det kan gå att spåra ett vittne om man bara har lite fantasi. Det finns tusen andra möjligheter att erhålla information och drivkraften från personer som vill hämnas är så pass stor att fantasi inte kommer att utgöra något problem.

Slutsatsen blir att spärrmarkeringar och kvarskrivningar är bra alternativ vid mindre grova brott. Personsäkerhetsprogrammet är ett bra alternativ vid grova brott, men frågan är om samhället kan kräva denna omställning av vittnen. Om svaret på frågan blir nekande hamnar vi i en situation där vittnet inte har något fullgott skydd. Kvarskrivning och spärrmarkering utgör inte ett tillräckligt skydd då brottet är för grovt och vad gäller det särskilda personsäkerhetsprogrammet, besvarade vi frågan nekande, det vill säga att vi inte kan kräva detta av vittnen. Hur löser vi då problemet med vittnen i de grövsta brotten?

Utvecklingen går, vare sig man vill eller inte, mot situationer där det kan tänkas vara nödvändigt att använda anonyma vittnen. Med tanke på den reform som ovan beskrivits, där den tilltalade inte bara får veta namnet på vittnen utan också får ta del av en videoinspelning med vittnesförhören, kommer än mer att leda till att vittnen behöver skyddas genom anonymitet. Det vi måste bestämma oss för är när vi skall tillåta det och i vilket utsträckning vi ska tillåta det.

14.3. Anonyma vittnen enligt norsk rätt och enligt Europadomstolens praxis

I Norge är det sedan 2001 möjligt att använda anonyma vittnen. Åklagaren kan till exempel begära att ett vittne få träda fram anonymt. Bara rösten hörs och namnet är endast känt för domare, åklagare och försvarsadvokat. Möjligheten är dock begränsad och används bara i yttersta undantagsfall, som till exempel då det handlar om för gärningsmannen okända vittnen som råkat vara på plats eller poliser som arbetet under täckmantel och som skall fortsätta att vara anonyma. Det krävs att det rör sig om *mycket grov brottslighet*, så som narkotikabrott eller mord, att det finns *risk för vittnets eller anhörigas liv eller hälsa* och att den *tilltalade får ställa frågor och bemöta vittnesmålet*. Sist men inte minst, *får det inte röra sig om ett huvudvittne*.

Europadomstolens praxis lämnar också utrymme för användandet av anonyma vittnen i respektive medlemsstat som ovan beskrivits. Utrymmet är dock begränsat. Det finns riktlinjer utifrån domstolens praxis som medlemsstaterna måste applicera vid användandet av anonyma vittnen. Först och främst krävs det att vittnesmålet inte är den *avgörande bevisningen* och då inte heller den enda. Om vittnesmålet backas upp av *annan bevisning* och inte heller är den bevisning som *väger tyngts*, det vill säga den bevisning som fäller den tilltalade, tyder det enligt rättsfallen på att anonymitet godkänns i denna del. Ett liknande resonemang tillämpas även i norsk rätt som ovan beskrivits. Vidare krävs det att *försvarets rättigheter tillgodoses* på ett eller annat sätt. Försvaret skall få möjlighet att ställa frågor direkt till vittnet eller eventuellt genom en domare. Sist men inte minst, skall det finnas *övertygande skäl* till att vittnet måste vara anonym. Det är en helhetsbedömning som domstolen måste göra och man kan därför inte säkert säga hur starka vardera intresse måste vara för att det ska anses som befogat att använda anonyma vittnen. Tydligt märks de stora likheterna mellan de norska reglerna och Europadomstolens praxis.

14.4. Eventuella riktlinjer för Sverige

Det är alltid frågan om att finna en godtagbar balans mellan olika, i sig angelägna, intressen. Å ena sidan krävs en effektiv brottsbekämpning men å andra sidan rättsäkerhet med bibehållen tilltro till de rättsvårdande institutionerna. Om den grova brottsligheten får regera och korruption tillåts råda kan de rättsvårdande myndigheterna aldrig åtnjuta medborgarnas förtroende. De ökade hoten mot vittnen, rättsväsendets aktörer och journalister är synnerligen

allvarliga brott som hotar det demokratiska samhället i grunden. Samhället måste sätta ner foten. Att regelmässigt använda anonyma vittnen är helt oacceptabelt. Ett demokratiskt samhälle bygger på att vi som medborgare kan kontrollera rättsapparaten och vårt rättsystem bygger på att en tilltalad, ur rättssäkerhetssynpunkt, ska ha möjlighet att kontrollera allt processmaterial och däribland vittnen. Däremot får vi inte blunda för samhällsutvecklingen. Vi går mot en högre acceptans av anonymitet än vi tidigare gjort. Vi tillåter idag anonyma poliser, vi deltar i en Europeisk union där domstolen godkänner anonyma vittnen och vi har ett nordiskt grannland som gått så långt att de själva, i sin rättsordning, godkänner anonyma vittnen.

Märkbara tendenser visar att Sverige kommer, förr eller senare, på ett eller annat sätt, att godkänna anonyma vittnen. Det kommer krävas en mycket välutvecklad, lagteknisk lösning där Europadomstolens praxis naturligtvis kommer att följas. Vi ska därför inte vara rädda för en rättsutveckling, utan guida denna utveckling rätt på den svenska, rättssäkerhetens stig.

Litteratur – och källförteckning

Offentligt tryck

Propositioner

- Prop. 1986/87:89. *Om ett reformerat tingsrättsförfarande.*
Prop. 1992/93:141. *Om ändring i brottsbalken m.m.*
Prop. 1993/94:143. *Brottsoffren i blickpunkten - en brottsofferfond och andra åtgärder för att stärka brottsoffrens ställning.*
Prop. 1996/97:135. *Ändring i brottsbalken. Skärpning av straff för övergrepp i rättssak.*
Prop. 2001/02:59. *Hets mot folkgrupp, m.m.*
Prop. 2004/05:131. *En modernare rättegång - reformering av processen i allmän domstol.*
Prop. 2005/06:138. *Personsäkerhet.*
Prop. 2005/06:149. *Kvalificerad skyddsidentitet.*

Betänkanden

- SOU 2008:93. *Partinsyn och ny teknik i domstol, m.m.*
Ds 1995:1. *Vittnen och målsägande i domstol.*

Övrigt

- Metodfrågor 1995:2, Riksåklagaren. *Säkerhet och skydd för bevispersoner.*
Motion 2008/09:Ju363 - *Sekretessbelagd identitet vid vittnesmål i domstol*

Litteratur

- Bring T, Diesen C, *Förundersökning*, Nordstedts juridik 2005
Danelius, Hans, *Mänskliga rättigheter i europeisk praxis*. Nordstedts juridik, 2:a uppl.
Danelius, Hans, *Mänskliga rättigheter i europeisk praxis*, Nordstedts juridik, 3:e uppl.

Karnov kommentar till 17:10§ Brb, not 833.
Karnov kommentar till 36:1§ RB, not 1318.
Karnov kommentar till 36:18§ RB, not 1355.
Karnov kommentar till 36:21§ RB, not 1362.
Karnov kommentar till 23:13§ RB, not 731, 733.
Karnov kommentar till 23:18§ RB, not 753.
Zeteo kommentar till 5:10§ SekrL.
Zeteo kommentar till 14:5§ SekrL.
Zeteo kommentar till 36:10§ 1 st. RB.

Rättsfall

Högsta domstolen

HD avgörande 25 september 2008 i mål B 3009-08.

Hovrätterna

RH 1994:41.

RH 2005:12.

5 maj 2008 i mål B 1089-08

Europadomstolens domar

Kostovski mot Nederländerna, dom 1989-11-20

Windisch mot Österrike, dom 1990-09-27.

Lüdi mot Schweiz, dom 1992-06-15.

Doorson mot Nederländerna, dom 1996-03-26.

Van Mechelen m.fl. mot Nederländerna dom 1997-04-23.

Kok mot Nederländer, dom 2000-07-04

Visser mot Nederländerna, dom 2002-02-14.

Rapporter

1990:4. KRIPUT – gruppen. *Vitnesskydd*.

2008:3. NTU-nationella trygghetsundersökningen 2007.

RPSFS

2006:9, FAP nr 480-1. *Rikspolisstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om särskilt personsäkerhetsarbete m.m.*

Artiklar

Apropå, 4/2007 – Brottsförebyggande rådets tidskrift.

Internet

Jansson, A, Statistikk, 081004, www.bra.se.

Intervjuer

Intervju med Mikael Hiljeren, Rikspolisstyrelsen, 080907.